

Міністерство освіти і науки України  
Національний університет «Києво-Могилянська академія»  
Факультет гуманітарних наук  
Кафедра української мови/ Кафедра англійської мови

**Магістерська робота**

освітньо-науковий рівень – магістр

на тему: **“ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ  
РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ КАДЗУО ІШІГУРО “КЛАРА І СОНЦЕ”  
(на матеріалі англійської та української мов)**

Виконала: студентка 2-го року навчання

Спеціальність: 035 Філологія

Спеціалізація: 035.041 Германські  
мови та літератури (переклад включно)

Освітньо-наукова програма:

Мови (англійська й українська)

та комунікація

**Петриченко Дарія Віталіївна**

Керівник – Моїсеєнко О.Ю.,  
доктор філологічних наук, доцент

Рецензент \_\_\_\_\_ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою « \_\_\_\_\_ »

Секретар ЕК \_\_\_\_\_ « \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2023 р.

Київ 2023

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ РОМАНУ-Антиутопії.....	5
1.1. Роль художнього перекладу в перекладознавстві.....	5
1.2. Особливості жанрової організації роману-антиутопії.....	11
1.2.1. Наукова фантастика у контексті антиутопії.....	18
1.3. Прагматичні аспекти перекладу.....	20
1.4. Визначення поняття “лексико-семантична перекладацька трансформація” та її види.....	24
1.5. Мовна особистість перекладача як суб'єктивний фактор перекладу.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	32
РОЗДІЛ 2. СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК МОВЛЕННЯ РОБОТІВ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ К. ІШГУРО “КЛАРА І СОНЦЕ”.....	35
2.1. Жанрово композиційні особливості роману.....	35
2.2. Переклад за допомогою нейтральних еквівалентів.....	39
2.3. Переклад за допомогою емоційно-забарвлених еквівалентів.....	49
2.4. Конкретизація значення.....	55
2.5. Недосконало перекладені слова.....	57
2.6. Переклад за допомогою пермутації/перестановки слів.....	61
2.7. Контекстуальна заміна.....	63
2.8. Транскодування (транслітерація).....	64
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	65
РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДСЬКОГО МОВЛЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ К. ІШГУРО “КЛАРА І СОНЦЕ”.....	67
3.1. Переклад за допомогою нейтральних еквівалентів.....	67
3.2. Переклад за допомогою емоційно-забарвлених еквівалентів.....	68

3.3. Контекстуальна заміна.....	73
3.4. Недосконало перекладені слова.....	76
3.5. Транскодування (транслітерація) .....	77
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	78
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	92
АНОТАЦІЯ.....	93

## ВСТУП

Завдяки швидкому розвитку глобальних процесів, ми маємо здатність спілкуватись з представниками різних культур. Існує багато способів взаємодії цивілізацій і один з них реалізується завдячуючи літературі. Потенціал літератури для нашого розуміння міжкультурних відносин є дуже значним, і його можна дослідити як через аналіз культурних моделей, виражених у творах, так і через аналіз міжкультурних тем, конфліктів і розв'язок персонажів у романі. Вияв культурних цінностей у літературі здійснюється через автора. Це його чи її спосіб показати аудиторії риси та поняття, які визначають цю культуру. Переклад художньої літератури повинен відповідати певному напрямку, а це, у свою чергу, вимагає від перекладача повного занурення в оригінальний твір і ретельного вивчення авторського стилю викладу. Перекладач має прагнути до точного й барвистого відображення задуму автора, але не повинен забувати, що його обов'язок – відтворити написане, а не просто трансформувати оригінальний текст. І література, і мова зазнають глибокого впливу культури, до якої вони належать. Те, що література є відображенням суспільства, є загальноновизнаним фактом, вона ладна зображувати суспільство, його переваги та недоліки. У своїй коригувальній функції література жанру антиутопії відображає майбутні «хвороби» суспільства, щоб змусити людство усвідомити свої помилки та виправитися.

Мова розвивається з часом. З'являються нові слова, старі виходять з ужитку, а значення інших змінюються. Семантичні особливості мови, їх вживання, можливості поєднання і зв'язку з іншими словами, місце «розташування» в лексичній системі мови мають свої особливості в різних мовах і не завжди сумісні. Зміни у значеннях слів є частиною еволюції мови. Щоб якнайкраще передати зміст оригіналу, перекладачі вдаються до лексико-семантичних трансформацій, оскільки вони відіграють важливу роль у процесі перекладу, надаючи тексту динаміки, підсилюючи виразність, слугуючи посиленню образно-виражальних функцій мови. Процес перекладу передбачає

встановлення зв'язку між інформацією цільової та вихідної мов. Такий взаємозв'язок є неухильною умовою перекладу, тому що довільне розкриття змісту тексту прямо пов'язано з добором вербальних засобів перекладу, під час якого, необхідно передати особливості твору.

Роман-антиутопія “Клара і Сонце” лауреата Нобелівської премії Кадзуо Ішігуро є бестселером за статистикою “New York Times”, “The Globe and Mail”, “The Guardian” та інших відомих на весь світ видань. Український переклад цього роману з’явився відносно нещодавно, у 2021 році, а отже йому присвячена дуже мала кількість досліджень. На сьогодні, не існує аналізу лексико-семантичних трансформацій застосованих перекладачем у досліджуваному нами романі, які б продемонстрували й надали оцінку здійсненого перекладу. У цьому й полягає **актуальність** нашого дослідження.

**Мета** магістерської роботи – аналіз лексико-семантичних аспектів перекладу роману-антиутопії Кадзуо Ішігуро “Клара і Сонце”.

Досягнення зазначеної мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) дослідити жанрово-змістові особливості роману антиутопії та з’ясувати їх статус в обох мовах;
- 2) описати реалізацію наукової фантастики у контексті антиутопії;
- 3) розглянути прагматичні аспекти перекладу;
- 4) охарактеризувати вплив мовної особистості перекладача на текст перекладу;
- 5) систематизувати застосовані перекладацькі трансформації;
- 6) проаналізувати, які відбулися зміни значень слів після перекладу їх українською мовою;
- 7) здійснити кількісний аналіз перекладацьких трансформацій для виявлення тенденцій їхнього функціонування у процесі перекладу.

**Об’єктом дослідження** є лексико-семантичні особливості англо-українського перекладу роману-антиутопії.

**Предмет дослідження** є лексико-семантичні трансформації, що відбуваються під час перекладу з англійської українською мовою.

**Матеріалом дослідження** слугує роман-антиутопія К. Ішігуро “Клара і Сонце” та його український переклад. Переклад здійснений Ганною Лелів у співпраці з редакторкою Марією Дзесі-Думанською за пропозицією “Видавництва Старого Лева”. Оригінал роману опубліковано 2 березня 2021 року, а український переклад вийшов друком за півроку після оригіналу.

Для досягнення мети були використані лінгвістичні **методи дослідження**. За допомогою **описового** методу ми систематизували та класифікували типи перекладацьких трансформацій. Це дозволило нам проілюструвати важливі аспекти перекладу. **Зіставний** метод слугував порівнянню способів передачі лексем у мові оригіналу то його перекладу з метою виявлення специфічних рис. **Структурний** метод допоміг виокремити універсальні закономірності функціонування лексико-семантичних трансформацій в обох мовах. Також, нами було застосовано **дефініційний** метод аналізу для того, щоб окреслити та порівняти відтінки значень, визначити їх рівень еквівалентності. Опрацювання результатів дослідження проводилось з використанням **кількісного** аналізу, що дозволяє окреслити частотність вживання кожної лексико-семантичної трансформації.

**Апробація.** Результати дослідження оприлюднено на VII Всеукраїнській науковій конференції студентів, аспірантів і молодих учених "Мовний простір сучасного світу, Національний університет "Києво-Могилянська академія" кафедра загального і слов'янського мовознавства, м. Київ, 26 травня 2023 р.

**Теоретичне значення** кваліфікаційної роботи полягає у виокремленні та аналізі перекладацьких трансформацій антиутопічного художнього тексту, поглибленні знань методик перекладацької діяльності, та ознайомленні з екстралінгвальними чинниками розвитку термінологічних систем, а також у відтворенні особливостей перекладу лексем з однієї мови іншою. Одержані результати розширяють перекладознавство конкретними ідеями та удосконалять його рівень.

**Практична значимість** дослідження полягає у тому, що отримані результати будуть корисні не лише для перекладачів художньої літератури для

пошуку оптимальних способів відтворення закладеного автором змісту та значення у перекладі, але й для студентів, які матимуть змогу використовувати матеріал роботи на філологічних факультетах під-час написання наукових робіт, лінгвістичного аналізу тексту та застосовувати результати як методіку перекладацької діяльності задля її розвитку. Разом з тим, це допоможе майбутнім перекладачам досягти логічної, послідовної та комунікативної мети тексту оригіналу, а також матиме цінність при укладанні словників.

**Наукова новизна** дослідження полягає у тому, що в ньому вперше проводиться аналіз лексико-семантичних аспектів перекладу роману-антиутопії К. Ішігуро “Клара і Сонце”, а саме класифікація виявлених перекладацьких трансформацій у мовленні штучного та людського інтелектів, а також пропонується характеристика частотності їх вживання та визначення найпоширеніших трансформацій.

**Структура та обсяг роботи:** робота складається зі вступу, одного теоретичного та двох практичних розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу, анотації та додатків. Обсяг роботи становить 93 сторінки, із них 83 – основного тексту. Список використаних джерел містить 76 позицій, з них 30 – іноземною мовою.

**Ключові терміни:** переклад, перекладацькі трансформації, лексико-семантичні трансформації, художній переклад, антиутопія, лексична одиниця, мовна особистість перекладача, еквівалентність.

## **РОЗДІЛ 1.**

### **ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ**

Паралельно з розвитком перекладознавства зростають вимоги до якості перекладу, критерієм якого перекладознавці все частіше називають не тільки ступінь близькості до оригіналу, а й здатність досягти головний задум автора, відтворити ключове повідомлення, зберегти прагматику та еквівалентність твору.

#### **1.1. Роль художнього перекладу в перекладознавстві**

Перекладені твори знайомлять читачів з неймовірним, різноманітним та багатогранним світом інших народів. Неможливо не відмітити той факт, що за останній час коло авторів, разом з їх перекладеними українською мовою творами значно розширилося, а разом з тим зросла кількість мов з яких перекладають на українську. Безсумнівно, актуальність перекладу тепер вийшла на новий рівень, ніж будь-коли. Мова перекладу, віддзеркалюючи певну стадію зростання художнього стилю і, звичайно, певну стадію вдосконалення сучасної літературної мови, має і свою власну, незалежну вартість. Вона є подією рідного слова, а отже її потрібно розцінювати з точки зору мовної практики оригінальної літератури у контексті сучасної української мови [8, с. 107].

Український художній переклад відзначається своєю довгочасною історією, починаючи від зародження перекладної літератури у Київській Русі. Процес перекладу різноманітних літературних творів був, є і буде способом зв'язку України зі світом [42, с. 197].

Розвиток сучасного перекладознавства пришвидшується завдяки дискусіям про такі явища як: емоційно-експресивні конотації мовних і

культурно-історичних одиниць, метафоричності мови оригіналу й перекладу, пошуки українських стилістичних еквівалентів іншомовних текстів із залученням фразеологізмів, калькувань, жаргонізмів, контекстуального відтворення слів-реалій, зіставний аналіз, синтаксис тощо.

Цих поглядів у своїх працях дотримуються: Р. П. Зорівчак, В. В. Коптілов, О. Є. Пахльовська, М. Н. Москаленко, Я. І. Кравець, М. В. Стріха, Л. В. Коломієць, М. О. Новикова, В. Д. Радчук. Вони згадуються на сторінках фахових видань, таких як: науковий збірник “Теорія і практика перекладу”, журнал “Всесвіт”, та ін [5, с. 109].

У період сучасності, – пише М. О. Новикова, – насамперед у добу технічних революцій та інформаційних вибухів, переклад присвоїв чимало функцій, що їх спершу реалізовував міф і фольклор. Власне переклад трансформував письменників та перекладачів на оповідачів, сюжети літератури на мандрівні та світові, крім того, всі культури та національні мови залучив у прямий мовленнєвий акт, де комунікатори говорять по-різному про єдине, через що виникає непорозуміння [5, с. 109].

Переклад – це багатомовна взаємодія, і нам іноді важко охопити всі засади. Різні культурні традиції та логічне мислення створюють труднощі для перекладачів. Перекладачам потрібно максимально передати зміст вихідного тексту цільовим читачам та допомогти зрозуміти його у простій для розуміння формі [59, с. 187]. Більше того, термін “переклад” ототожнюють із поняттями “інтеграція етнокультур”, “міжкультурна комунікація”, “діалог культур”. Інтеграція етнокультур – це сполучення між собою і засвоєння відповідних рис та ознак різних культур.

Як вважає Л. В. Клименко: “Це явище взаємодії, коли сучасна цивілізація, вектор розвитку якої зумовлено глобалізаційними процесами, оновлюється та збагачується за рахунок пізнання новітніх принципів переосмислення культури, тобто завдяки діалогу культур”. Діалогом культур називають авторитетні налагодження взаємообміну у міжнародній спільноті, особливістю всесвітньої глобалізації третього тисячоліття [14, с. 230].

Порівнюючи сучасне перекладознавство з дослідженнями перекладу минулих років, ми розуміємо, що в цей час переклад це більше, ніж просто зіставлення слів вихідної мови зі словами цільової мови. Він включає перехід з однієї мови на іншу і з одного способу осмислення світу на інший. Під впливом когнітивної лінгвістики дослідження перекладу останніх років прагнуть описати психічні процеси, які уможливають таку складну когнітивну поведінку, як переклад. Вони фокусуються на перекладачі, а не на тексті, щоб зрозуміти та описати когнітивні механізми, що ліцензують рішення перекладачів [74, с. 828].

З виникненням нової української літературної мови, почалася доба розширення перекладацької діяльності, де художній переклад посів провідне місце [36, с. 197]. У зв'язку з цим цей процес є повсякчасним, з'являються нові перекладачі, способи та методи передачі інформації з мови оригіналу мовою перекладу.

Дослідженням проблем художнього перекладу займалися такі видатні лінгвісти як В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, О. В. Ребрії, Л. В. Коломієць, Р. П. Зорівчак, М. Л. Іваницька, О. І. Чередниченко та ін. Вагомий внесок у розвиток перекладознавства здійснили Т. М. Онопрієнко, М. Т. Рильський, А. А. Реформатський, В. В. Коптілов, М. О. Лукаш та багато інших.

В. М. Русанівський, С. Я. Єрмоленко у праці “Літературна мова і художній переклад” переконливо доводять, що художній стиль вважається одним з найскладніших з точки зору перекладу стилів. Така думка передусім зумовлена взаємозв'язком норм літературної мови з художньою літературою [8, с. 66 – 77].

“З однієї сторони, митці художнього слова та їх надбання стають осередком розбудови літературної мови та прикладом вживання освічених людей слів у мові з тим чи іншим значенням, а з іншої сторони, складовою художніх творів можуть бути розмовні форми, діалектні, вузьковживані, застарілі слова та неологізми. Перекладачі мають вирізняти та тонко відчувати їх стилістичне призначення для створення місцевого колориту та персоналізації персонажів”, підкреслюють науковці [8, с. 67].

Перекладач, фігуруючи у ролі співрозмовника у імітованому спілкуванні з автором художнього тексту оригіналу, утворює інтерпретацію художнього тексту засобами, наприклад, української мови для інших читачів, тобто текст перекладу поєднує перекладача з автором та читачем. Під час подібної комунікативної події, перекладач зобов'язаний брати до уваги і національні особливості адресата, наприклад мовну картину світу, менталітет, звичаї та культуру. Таким чином, текст-переклад часто орієнтується на національні стереотипи та загальні поняття, на унікальне тлумачення національного світобачення. Такий процес вимагає творчого підходу перекладача, результатом якого постає істинний переклад оригіналу, але з неодмінною реалізацією у ньому усіх рис рідної культури носіїв мови, на кшталт всього неповторного, своєрідного, характерологічного [30, с. 319].

У художньому перекладі вдалося зафіксувати певні закономірності між функціями, які можна простежити в оригіналі та живій дійсності. У зв'язку з цим, залежно від особистого світогляду, перекладач намагається поєднати форму та зміст обраного ним твору для віддзеркалення дійсності [5, с. 106].

У контексті сьогодення, художній переклад характеризується усною народною творчістю, у текстах якої прослідковується зміна мовних кодів та лінгвальної системи. Згадуючи концепції культури як віддзеркалення картини світу зрозуміло, що “переклад, поруч з іншими спорідненими формами запозичення, дає змогу пізнати духовні цінності ближніх і давніх племен та народів, включаючи набуте в дедалі ширше коло власних уявлень про світ”, зазначає В. В. Коптілов [16, с. 5].

На противагу іншим стилям мови, автор не ставить за мету уподібнення власного твору з “законами жанру”, а навпаки, апелює такими художніми прийомами, які допомагають йому вирізнитися з-поміж інших з метою заінтригувати та привабити читача [14, с. 231]. Нині, переклад, такий що, за словами І. Я. Франка: “Прокладає золоті мости взаєморозуміння між народами”, розширює своє значення впливовістю у взаєминах між культурою та літературою [5, с. 110].

Специфіка художнього перекладу визначається наявністю у перекладача художньої обдарованості та мистецькості, адже краса слова досягається завдяки напрацюванням, які зводяться до влучного добору та майстерного використання мовленнєвих засобів. Тобто ці процеси зобов'язують перекладача вдаватись не тільки до глибокого світогляду, витонченого художнього смаку, художньої практики, але й до бездоганних знань іноземної та власної мов [14, с. 233].

Мовна система тексту перекладу не може бездоганно передати зміст оригіналу, що по суті спричиняє втрату об'єму інформації. Відповідно до цього, жоден переклад не може бути досконалим [4, с.8].

Наукові діячі вмотивовано вважають своєрідним варіантом перекладу саме художній переклад. Він не є стовідсотковим еквівалентом оригіналу, оскільки процес перенесення образів у текст іншої мови здійснюється внаслідок трансляції міркувань та почуттів автора поетичного першотвору. Найблисучіше функція перекладу як “сполучник” між різновидами художньої літератури стає помітною під час “кризових ситуацій” у стилістиці, коли потрібно заповнити, так звані, текстові “пустоти” у мові перекладу. У художньому перекладі не тільки зменшують відстань у мовному просторі та долають міжкультурні мовні бар'єри, але й перемагають час сміливо інтегруючи великі твори давнини у сучасний культурний світ.

Перекладацькі школи художньої літератури аргументували, що саме вільний переклад є найкращим методом відтворення текстів художньої літератури, тому що креативна трансформація текстів оригіналу, у межах якої можливе втілення значного редагування та канонної інтерпретації, знаходить свій вияв у міжкультурному діалозі [30, с. 314].

Перекладений твір не має відрізнятися від свого перекладу, а отже це два тотожні твори. Приклад такого явища можна простежити у двомовних виданнях, які дозволяють читачам порівняти текст мовою оригіналу з його перекладом. У такий спосіб можливо опрацювати та проаналізувати роботу перекладача, розглянути використані художні прийоми та засоби, з'ясувати схожість та відмінність цих двох варіантів тексту. Безумовно, такі видання розраховані на

двомовного читача, який посідатиме творчу, а отже партнерську позицію стосовно оригіналу та його автора [4, с. 10].

На думку Ю. Г. Стежка, ХХ століття відзначається впливом постмодернізму на всі напрямки мистецтва. Як наслідок, зароджуються нові літературні жанри, поміж яких жанр антиутопія домінує. Разом з тим, художній переклад теж зазнав впливу постмодерністських поглядів, що у свою чергу зумовили пошук перекладачами нових способів передавання тексту з мови оригіналу мовою перекладу та узгодили використання догматизму, тотального об'єктивізму, емпіризму, раціоналізму, суб'єктивізму у тексті як розкритої лінгвосистему, яка є масовою для перекладацьких інтерпретацій і слугує віддзеркаленням рис однієї мовної культури прийомами іншої [41, с. 298]. Тих самих поглядів притримується І. С. Федух у праці “Жанр антиутопії у постмодерністичному дискурсі” та зазначає, що антиутопія вирізняється ознаками, які віддзеркалюють розуміння навколишнього світу сучасної людини через постмодернізм [44, с. 180].

Отже, доступ до культурних досягнень інших народів, світова історія, культурне збагачення, ідеї філософів давнини та сучасності, культурна спадщина європейських країн, діалог культур різних народів — усе це стає доступним в умовах сьогодення завдяки напрацюванням фахівців з художнього перекладу. Комплексні процеси перекладу художньої літератури цілком та безпосередньо залежать від ряду чинників, зокрема і від комунікативної компетентності та комунікативних здібностей перекладача, його практичних навичок, розумового та мистецького досвідів.

## **1.2. Особливості жанрової організації роману-антиутопії**

Антиутопічна література, що з'явилася в ХХ столітті, була заснована на утопічному баченні, яке прагне створити досконалий світ. Утопія як організована

концепція, спонукає кожного досліджувати норми організації та відкривати ідеальні системи за допомогою яких можна було б покращити людське життя. Письменники-утопісти зазвичай створюють зразки досконалих і організованих товариств і репрезентують втечу як фантазію уяви.

З того часу, як сер Т. Мор, англійський юрист, суддя, соціальний філософ, письменник, державний діяч, видний гуманіст доби Відродження, ввів термін «утопія» в 1516 році, передбачалося, що він застосовується до твору літературної уяви, в якому автор описує те, що вважає ідеальним суспільством. Один критик визначив цей термін як той, що відноситься до «неіснуючої землі», якийсь далекий щасливий острів, де переважають досконалі соціальні умови, і люди, які живуть маючи бездоганну конституцію та ідеальний уряд, насолоджуються простим і щасливим існуванням, вільним від метушні та нескінченних турбот реального життя [51, с. 1].

Дослідженням жанру антиутопії у різні періоди займалися такі українські вчені: М. В. Іконнікова “Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства ХХ століття”, Г. М. Сиваченко “Пророк не своєї вітчизни. Експатріантський "метароман" Володимира Винниченка: текст і контекст”, Л. Й. Цьох “Антиутопія: модель жанру”, Г. П. Сабат “У лабіринтах утопії та антиутопії”, Л. І. Скуратовська, Л. І. Немировська, О. Л. Білько та інші.

Українська літературна енциклопедія тлумачить антиутопію як “різновид сучасного роману, в якому окремі тенденції розвитку суспільства подаються у негативній історичній перспективі” [43].

Літературознавчий словник-довідник розкриває антиутопію як: “Зображення у художній літературі небезпечних наслідків, пов’язаних з експериментуванням над людством задля його «поліпшення», певних, часто припадних соціальних ідеалів” [23, с. 129]. Водночас, перше використання терміну «антиутопія» на позначення літературного жанру традиційно співвідносять з іменами Г. Неглі та М. Патріка, які вжили його у власній антології утопічних творів «У пошуках Утопії», що побачила світ 1952 р. [68, с. 10].

Існує думка, що антиутопія, як філософсько-художній напрям, виникла одночасно з утопією. Саме момент, коли світ почав загрожувати існуванню людства, і став передумовою виникнення цього явища. Держава і суспільство набули негативного відтінку й абсолютно не сприяли розвитку [53, с.5].

Є підстави вважати, що більша частина антиутопій мають художню форму. З одного боку, вона сприяє кращому сприйняттю реальності масами людей, що підтверджує факт популярності антиутопічної системи на момент сьогодення, з іншого боку – надає автору можливість зберігати рівновагу між реальністю та вигадкою.

Крім того, антиутопія як елемент прогнозування майбутнього, є також механізмом виявлення недоліків у тих чи інших системах поглядів, тому що процес створення ідеальної системи неодмінно спричиняє її спотворення [11, с. 365].

Цих поглядів дотримуються О. П. Петрушенко у своїй праці “Утопія як феномен європейської культури: філософсько-антропологічний аналіз”. Дослідниця стверджує, що антиутопія має на меті нарощувати напруженість навколо соціального становища, викликати у аудиторії осуд або несхвалення певних соціальних процесів, трансформувати емоційність у механізм впливу на малозрозумілі, фізіологічні ділянки людської свідомості [31, с. 62].

Ознаки антиутопії можна прослідкувати:

- у комедіях Аристофана (Коли ще не існувала література у звичному для нас сенсі слова, утопію чи антиутопію, найкраще було писати саме в комедійному жанрі. Трагедія для цього підходила мало, бо для утопії та антиутопії потрібний ніби закритий, вирішений, «добрий» фінал, а не трагічна недомовленість. Одним словом, для вираження певного роду змісту підходила більше комедія, ніж трагедія. А комедія Аристофана «Птаха» – це, безумовно, антиутопія, загорнута в комедійну оболонку;
- у творах значної кількості письменників доби XVII-XVIII ст. вносячи специфічне коригування реальності утопічних творів Т. Кампанелли, Т. Мора та

Ф. Бекона, де вони зображувались у вигляді сатиричного допоміжного елемента утопічних побудов;

– у працях жанру фантастики письменників ХІХ ст. Г. Честертон “Наполеон з Ноттінг-Хіла” (1904), Г. Уеллс “Машина часу” (1895), «Сучасна утопія» (1905), М. Шеллі «Франкенштейн» (1818), С. Батлер «Едін» (1872) [6, с. 146].

«Безглузда погоня» (1937) Ф. Уррена, «1984» (1949) Дж. Оруелла, “Котлован” (1930) А. Платонова, “Цей дивний новий світ” (1932) О. Хакслі, “Сонячна машина” (1925) В. Винниченка, а також праці, Т. Файса, К. Буличова, О. Сабініної, В. Чалікової, Г. Марсана можна вважати традиційними антиутопічними романами ХХ ст. [6, с. 148].

Однак на початку ХVІІІ століття багато мислителів і письменників визнали неможливість утопічного мислення, і тоді в літературі піднялася хвиля антиутопізму. Антиутопічні твори відкидають утопічне бажання як нереальний та неможливий пошук ідеального майбутнього, однак вони також побоювалися, що такі заяви можуть мати руйнівні наслідки для населення. Згідно з П. Фітінгом, антиутопізм – це “експліцитний або імпліцитний захист статусу-кво” [58, с. 141]. Крім того, антиутопія залишається з утопією у відносинах діалогу, що визначає специфіку жанру та виділяє найбільш характерні риси їхньої взаємодії. Своєрідною межею між утопією та антиутопією є модель людської цивілізації, яка створена у новий час.

Поштовхами для перевтілення утопічної літератури стали, передусім, сильні та складні зворушення, пов'язані з розвитком людства ХХ ст., за короткий проміжок часу, який тривав одне покоління. Внаслідок чого виникли економічні кризи, війни, перевороти та повстання, фашизм, контрверсійні наслідки науково-технічної революції, які запустили математичний прогрес, але водночас сприяли усуненню на другий план соціальний і духовний розвиток матеріалістичного світу. У зв'язку з цим, антиутопія замістила собою соціально-утопічну літературу, яка почала зображувати майбутнє інакшим способом, застосовуючи абсолютно інші погляди, хоча й пропонувала більш широкую картину суспільного майбутнього, подібно утопії. [6, с. 146]

На початку ХХ століття, «утопічний імпульс значною мірою замінено антиутопічними проєкціями катастрофічних поточних тенденцій», зазначають Роберт Шоулз та Ерік Ребкін у праці “Наукова фантастика: історія-наука-бачення” [71, с. 174].

Більше того, багато сучасних критиків дійшли висновку, що антиутопічні тексти розповідають здебільшого про сьогоднішнє, а не про майбутнє. Можна вважати, що суть антиутопічної фантастики полягає в тому, щоб читач усвідомив правду та реальність свого життя, це ніби заклик, який має на меті пробудити нас від брехні та нереальних аспектів нашого життя [48, с. 66].

Складні життєві процеси, сформовані письменником в антиутопії, стали наслідком істинної реальності. У ній соціальні риси та тенденції зазнали суттєвого загострення та гіперболізації. Відповідно до цього романи-антиутопії були пов'язані з критичним підходом до соціальних питань дійсності та демонстрували буржуазний спосіб існування, інколи використовуючи сатиричний елемент [6, с. 147]. Слід мати на увазі, що антиутопія побудована на співвідношенні “людина – цивілізація – суспільство”, а отже кожен історичний етап демонструє свої особливості, які функціонують не тільки у тематиці творів, але й у композиційній побудові, розумінні просторових та часових відносин, поезиці та виборі дійових осіб творів [44, с. 18].

Новітні теорії перекладу дослідники поділяють на дві центральні напрямки вивчення перекладу творів у жанрі антиутопії:

- аналіз та опрацювання у контексті інших наук та дисциплін;
- з погляду певного аспекту (когнітивного, психолінгвістичного, гендерного, тощо) [7, с. 33].

У зв'язку з викладеним вище, безсумнівно можна стверджувати, що існує велика кількість інтерпретацій, які лише демонструють ступінь наближення до оригіналу, а отже ідеальний переклад художнього тексту неможливий. Таким чином, не існує універсальної та єдиної теорії перекладу [5, с. 108].

Як зазначила М. Б. Лановик: “Оскільки кожен із підходів – це інша самобутня модальність, інший принцип систематизації матеріалу, тому залежно

від образного підходу необхідна переорієнтація цілої системи, і цілісні системи випробовуються лише в межах окремих парадигм, які, втім, руйнуються чи перебудовуються при найменших зсувах чи змінах цих парадигм” [21, с. 382].

Стилістичні доміанти жанру антиутопії, як будь-якого іншого літературного жанру, є стрижневими елементами жанрової теорії перекладу, яка “допомагає пов'язати загальну теорію перекладу з проблемами індивідуального стилю як автора, так і перекладача” [15, с.282]. Стилістична складова жанру (також відома як стилістична доміанта) розглядається як ключовий елемент будь-якого художнього твору, оскільки вона відображає індивідуальні особливості авторського стилю, функціональне значення та частотність мистецьких прийомів, що формують твір [73, с. 100].

Природньо, що головною рисою антиутопії є держава з тоталітарною системою управління. Суспільства у вибраних романах реконструйовані з урахуванням усіх досягнень цивілізації. Знання, що заперечують асоціативно-образне мислення, об'єднані однією метою – безумовним підпорядкуванням меншості більшості та підтримці моделі державного устрою [50, с. 86]. Водночас мова в антиутопії формує одне ціле з культурою, творчістю, розумовими здібностями, душевним складом, свідомістю та пізнанням. Для ефективного осмислення зазначених аспектів необхідно застосувати усі чинники, що мають вплив на функціонування та розвиток перекладу використаних мовностилістичних засобів, що відповідають новітнім намірам перекладознавства.

Г. Й. Давиденко у навчальному посібнику “Історія новітньої зарубіжної літератури” пропонує перелік ознак притаманних антиутопії:

- відтворення суспільства або держави з урахуванням їх політичного устрою;
- відображення подій у майбутньому;
- зображення картини світу через призму сприйняття кожної особистості з урахуванням досвіду;
- відбиття вад соціалізму у державі, віддзеркалення класової етики, усунення відмінностей між індивідуумами;

- оповідь від імені персонажів у форматі заміток;
- відсутність уточнень щодо особистого помешкання як місця, де формувалась ідентичність та культура;
- відтворення мешканців антиутопічних держав з притаманними їм рисами раціоналізму та шаблонної поведінки [6, с. 150].

На думку М. В. Іконнікової, антиутопії притаманні такі ознаки:

- накладання на спільноту ознак, які призводять до його невизнання;
- тримання на відстані у просторі або часі антиутопічного суспільства;
- опис антиутопічного світу з використанням негативних ознак [10, с. 145].

У певний спосіб знаходить свій вияв картина світу суспільства, яка по суті позбавляє свободи своїх громадян. Головний герой таких сюжетів припиняє вірити такій системі на відміну від жителів, які приймають такий устрій. Усі позбавлені права на особисту думку, оскільки вона робить людину свідомою та сприяє її незалежності, а це суперечить нормам [20, с. 196].

Проте І. Хоу стверджує, що антиутопія досягає свого впливу використовуючи п'ять формальних засобів:

- 1) Опис людської слабкості, через яку уявне суспільство не досягає досконалості. Ця слабкість, за словами Хоу забезпечує можливість конфлікту, результат якого буде катастрофічним.
- 2) Наявність центральної ідеї, що володіє драматичною простотою, але водночас історичною складністю, ідея, що викликає зміну людських цінностей, і тим самим створює катастрофу.
- 3) Автор антиутопії має демонструвати майстерність та винахідливість у використанні деталей.
- 4) Конфлікт між потребою в потужній центральній ідеї та в розумних допоміжних деталях. Ця техніка є балансом між неймовірним і правдоподібним. Автор має вийти за рамки читацького уявлення про дійсність, але не настільки, що читач перестає вірити у можливість того, що вигадка зрештою стане реальністю.

5) Автор розраховує на те, що його читачі будуть пам'ятати про вплив утопічного бачення на наше суспільство. А саме про те, що антиутопічний роман реалізовує свої цінності порушуючи загальноприйняті правила [62, с. 20].

Класична антиутопія була наділена абстрактністю, художньою моделлю сприйняття автором ідеального суспільства, схильністю людини до соціального розвитку, засадою просторово-часового тандему та втілювала емоційність. На противагу утопії, в антиутопії прослідковувалися соціальні та послідовні елементи. Більше того, антиутопія мала більш тісний зв'язок з дійсністю, демонструючи трагічну реальність. Можливий варіант майбутнього заперечувався [6, с. 148].

Незважаючи на те, що утопію легко визначити як ідеальний світ, визначення антиутопії одним загальним терміном видається складним завданням. Згідно з поглядами О. Михеда, в антиутопії, певною мірою, є елементи реаліті-шоу, які є передумовою формування реаліті-романів – жанр який поєднує культуру та медіа [25, с. 69]. Тим не менш, для цього дослідження антиутопія є критичним жанром, який змушує нас усвідомити людське маніпулювання за допомогою технологічних досягнень у двадцятому та двадцять першому століттях. Отже, структурна та змістовна навантаженість антиутопії базується на ірраціональності людського та соціального життя. У зв'язку з цим, література якнайкраще здатна сформувати антиутопічні системи: вона дозволяє сполучати обґрунтовані фактори у формі наукової фантастики з емоційністю, яка має вияв завдячуючи різноманітним художнім засобам або ж образам.

### **1.2.1. Наукова фантастика у контексті антиутопії**

Наукова фантастика має багато спільного з антиутопією. Обидва пов'язані з уявними світами, і часто антиутопічні історії ґрунтуються на наукових винаходах (як у випадку з Е. М. Форстером “Машина зупиняється”). Через ці

загальні риси песимістичні науково-фантастичні твори часто розглядаються як антиутопії, а антиутопії вважаються науковою фантастикою [64, с. 39].

Як свідчать дані, наука як фантастика та наукова фантастика пов'язані з практичним перекладом, які можна простежити в “об'єктних кодах” у “Комунікології” Флюссера, де один код поглинається іншим під час перекладу. У випадку ретрансляції вихідне співвідношення двох кодів змінюється протилежним: тепер “об'єктний код” стає “метакодом” [56, с. 343]. Більше того, фантастика має вплив на створення структурних і творчих прийомів поетичних творів антиутопії та відіграє значну роль у формуванні антиутопічної картини світу, проте не кожен фантастичний твір є антиутопією.

Для В. Флюссера наукова фантастика – це техніка у рамках цього терміну, і тому його теорія і практика наукової фантастики можуть бути застосовані до перекладу. Критерій перекладу є екзистенційним, а не формальним, і навіть можливо, що переклад не піддається формалізації [61, с. 2].

Відповідно до цього, говорячи про фантастику як науку, А. Фінгер та інші вчені зазначають, що це аспект мови і, у більш широкому розумінні, ймовірно, є частиною процесу перекладу. Процес не зводиться до релятивізму, а до того, що окремі читачі несуть відповідальність за власні інтерпретації істини всередині художньої літератури та наукової фантастики. Іншими словами, істина і вигадка – це насамперед феномени мови. Однак це не означає, що ніщо більше не може бути правдою; навпаки, ми, як дослідники, відповідаємо за всі істини, які ми трактуємо [61, с. 5].

В. Г. Браунінг у праці “Антиутопічна література: визначення та стандарти оцінки” дає такі визначення антиутопічної фантастики:

– автор так чи інакше коментує природу свого власного суспільства, беручи до уваги ті аспекти, які вважає найбільш важливими для певного суспільства, і продукує їх в уявне середовище. Цей процес відбиває незадоволеність автора поточним станом речей;

- створюючи уявне суспільство, автор може використовувати ізольовану місцевість, недосліджену раніше місцевість, або якийсь час та місце у майбутньому;
- техніки, що використовуються для розповіді історії, художні прийоми, відзначені особливо тенденцією до ритуального опису уявного суспільства та його раціонального пояснення. Книга потрапляє у категорію сатири, але не під категорію звичайного роману;
- не маючи технічних переваг, доступних романісту, автор антиутопічної фантастики використовує передбачуваний ряд формальних прийомів, щоб забезпечити ефективність своєї книги. Найважливішим аспектом цієї характеристики є те, що автор візуалізує суспільство яке, на відміну від інших суспільств, описаних у звичайній утопічній фантастиці, далеко не відповідає авторському визначенню досконалості. Слабкості, які перетворюють це суспільство на жах, зазвичай є людськими слабкостями [51, с. 26].

З одного боку, як літературний твір, наукова фантастика повинна містити літературність, яка має відобразитися в описі персонажів, навколишнього середовища, психологічної діяльності і т.д. Ми не можемо розглядати її просто як наукову статтю. Як випливає з назви, сама "наукова фантастика" поєднує в собі "науку" з "фентезі" і має сильний особистий стиль. Тому перекладачі повинні повністю відбивати стиль оригінального тексту в процесі перекладу, а не перекладати текст буквально. З іншого боку, як зазначено у визначенні, наукова фантастика має слідувати науковим висновкам. Яким би не був фантастичним автор, створений ним світ має ґрунтуватися на наукових законах, інакше це порушить вимоги наукової фантастики. Перекладачам слід приділяти особливу увагу точності перекладу термінології та стежити за тим, щоб текст був зв'язковим та логічним [59, с. 187].

### **1.3. Прагматичні аспекти перекладу**

З кожним роком кількість перекладеної літератури на українському книжковому ринку стає дедалі більшою. Такий стан є результатом державної політики, спрямованої на сприяння поширенню української мови у всіх сферах життя. Художній переклад відкриває українському читачеві вікно у світ зарубіжних авторів та культур. Протягом часу вчені досліджували різні аспекти перекладу художньої літератури: лексичний, культурологічний та стилістичний. Однак, як і раніше, існує потреба в обговоренні прагматики художнього перекладу. З огляду на це варто проаналізувати способи відтворення прагматичного потенціалу англomовного тексту в українському перекладі [13, с. 29].

У перекладі важливим є прагматичний аспект значення, тому що перекладач повинен знати не тільки те, що означає речення, але й те, що автор мав на меті донести цим реченням. Таким чином, перекладач переходить до дослідження відносин між повідомленням і контекстом, в якому воно реалізується. Він займається розкриттям мети та сенсу, а також аналізує умови, за яких текст було втілено. Більш того, такий аналіз може показати важливі відносини між творцем та одержувачем, а також роль контексту, в якому учасники комунікації взаємодіють [47, с. 96].

Прагматика сягає філософського осмислення початку XIX століття і була введена американським філософом Ч. Моррісом (1901-1979) як один із трьох компонентів семіотики, науки про знаки. Як розділ лінгвістики прагматика досліджує мову з огляду на контекст. Вона орієнтується на різноманітні розмовні імплікатури, які є процесом, у якому приховане повідомлення виводиться слухачем за допомогою висновків. Таким чином, прагматика вивчає приховані повідомлення, ті, що не вимовляються але які мають сенс. Для передачі повідомлення мовець натякає на щось пропонуючи значення, а слухач вловлює зміст й розшифровує його. У повсякденному спілкуванні слова і фрази не тлумачаться прямо. Додатковою функцією прагматики є також підсумок висновків про сказане, для того, щоб інтерпретувати зміст повідомлення. Отже, вона аналізує яка частина прихованого сенсу співвідноситься з тим, що було

сказано. Інакше кажучи, прагматичний аналіз художнього тексту допомагає переосмислити твір по новому та зробити аналіз поєднавши мовленнєві та психологічні аспекти [2, с. 273].

Художня мова існує в багатьох різних формах і прагматика пропонує безліч різних точок зору для аналізу всіх цих форм та їхнього впливу на читачів. Прагматикам знадобилося більше часу, щоб примиритися з вигаданими текстами. У середині минулого століття, прагматики були або філософами мови, що покладалися на інтуїтивні дані, або аналітиками розмов, які наполягали на записаному на магнітофон «реальній» мові. Писемність вважалася похідною формою мови і тому не підходила у якості даних для аналізу [63, с. 4]. У сучасну епоху, художня мова більше не розглядається як штучна чи вигадана. Навпаки, вона почала розглядатися як багате джерело даних, хоча потребує самостійного вивчення. Художня мова розглядається не як представник мови в цілому, а як різновид мови, досить цікавий сам по собі, і заслуговує на більш пильну увагу [65, с. 4-5].

Прагматика та переклад мають схожість. Переклад розглядається як міст у передачі повідомлення від автора до реципієнта із застосуванням підходів для розуміння повідомлення або передбачуваної смислової передачі. Таким чином, маючи справу з перекладом, прагматика робить великий внесок у переклад висловлювань чи повідомлень. Хороший перекладач має бути в змозі зробити кваліфікований переклад та бути зрозумілим читачам, оскільки успішний результат перекладу буде мотивувати перекладача удосконалювати свої здібності в перекладі. Переклад висловлювань не схожий на переказ речень. Також варто брати до уваги, що існує контекст чи ситуація, що затьмарює висловлювання, а отже повідомлення не передаються повною мірою. Це може призвести до непорозуміння між автором та читачем. Один із способів уникнути непорозуміння це освоїти концепції прагматики [57, с. 280].

Переклад, будучи комунікативною подією, може значною мірою спиратися на три взаємопов'язані мовні акти: локутивний акт, ілокутивну силу та перлокутивний ефект. Кожен переклад проходить перші дві фази в міру того, як

перекладаються осмислені речення і наміри, що лежать в їх основі. Проте, оскільки мовні акти не мають універсального міжкультурного застосування, перед перекладачем можуть виникнути прагматичні проблеми перекладу. Так само мовні події різняться залежно від культури, як і соціальна дистанція і близькість часто залежить від культури. Таким чином, перекладач використовує свої знання міжкультурної прагматики, щоб належним чином передати повідомлення у перекладеній версії, не викликаючи при цьому жодних образ. Ретельне вивчення іллокутивного акту та перлокутивного ефекту природно призводить до низки теорій перекладу, зокрема до теорії динамічної еквівалентності, заснованої на принципі еквівалентного ефекту або реакції, та інтерпретації, яка наполягає на тому, щоб “говорити” так, як це зробив би інший мовець. Обидві теорії визнають те, що мовні акти і події різняться у різних культурах, і перекладачеві потрібно працювати над досягненням міжкультурного прагматичного успіху [49, с. 67].

Художній переклад потребує використання «прагматично мотивованих трансформацій». Цей термін у нашій роботі використовується для позначення лексико-семантичних змін, викликаних домінуючим прагматичним наміром перекладача максимально повно передати зміст та емоційне забарвлення вихідного тексту з урахуванням мовних та культурних стереотипів адресата. Це потрібно для адаптації змісту та форми оригіналу до цільової аудиторії через відмінності у фонових знаннях читачів. Для забезпечення адекватного перекладу перекладачеві необхідно враховувати такі фактори: культурно-специфічні лексичні одиниці у системі художніх значень літературного твору, літературні канони мови перекладу, прагматичну спрямованість повідомлення. Відповідно до загальноприйнятого уявлення, прагматика діє на двох стадіях процесу перекладу: перша – обробка вихідного тексту (повідомлення), друга – концептуалізація та переформулювання цільового тексту (повідомлення). Щоб виконати ефективний переклад, який може втілити свою комунікативну роль цільової мови та культури на обох етапах, потрібне чітке розуміння прагматично значущих відмінностей. Перекладач виступає у ролі посередника, виступаючи

спочатку як одержувач тексту, намагаючись зрозуміти і засвоїти сенс вихідного тексту. Перекладач обмежений прагматикою вихідного тексту на цьому етапі розуміння тож він має ефективно декодувати і висловити справжні і зрозумілі значення, закладені у вихідному тексті. Проте, перекладач має враховувати прагматичні невідповідності між вихідним та цільовим контекстами у процесі перекладу [46, с. 48, 49].

Для адекватної передачі прагматики оригіналу необхідно слідувати алгоритму:

- 1) виявити прагматичні значення вихідного тексту;
- 2) визначити їхній взаємозв'язок;
- 3) виявити роль кожного прагматичного елемента у прагматиці всього тексту [29, с. 231].

Але, на думку М. Ю. Ребенка, коли йдеться про прагматичний потенціал оригіналу, деформації неминуче ведуть до втрат [34, с. 148].

Отже, важливий аспект перекладу безпосередньо пов'язаний із контекстом. Один вислів може передавати протилежні тлумачення залежно від контексту, у якому він вживається. Цей аспект контекстної залежності пов'язаний з тим, що людське спілкування інколи непередбачуване. Зміна контексту конкретного тексту спричиняє зміну змісту. Значні невідповідності щодо контекстуальних деталей можуть призвести до неправильної інтерпретації значення. Коли перекладач стикається з проблемами, що впливають з вторинної комунікативної ситуації, він може знайти шляхи їх подолання за допомогою надання цільовому читачеві додаткових контекстних деталей [60, с. 45].

Завдяки прагматиці перекладачі вміють розпізнавати безліч способів інтерпретації міжкультурних мов, а також знайомитися з їх різними моделями та формами. Будь-яке ігнорування таких прагматичних міркувань може призвести до прагматичних проблем перекладу. Наприклад, соціальна дистанція і близькість часто залежать від культури адже мовні втілення різняться у різних культурах [46, с. 48, 49].

Тому, майже кожен переклад або інтерпретація залучає прагматичний компонент. Вивчення та практика перекладу можуть бути покращені за рахунок твердого розуміння прагматики. Використовуючи своє розуміння прагматики, перекладач матиме змогу точно інтерпретувати приховані аспекти вербального спілкування якщо вони були правильно контекстуалізовані. Таким чином, можна стверджувати, що прагматика допомагає перекладачам досягти такого ж ефекту або реакції, як і вихідна мова, дозволяючи їм проникати в світосприйняття цільових читачів і впливати на них.

#### **1.4. Визначення поняття “лексико-семантична перекладацька трансформація” та її види**

Переклад – це смислове відтворення автора за допомогою слів. Здебільшого, збереження граматично-синтаксичної та фонетичної мовної форми тексту є фактично неможливим. Інформацію, яку ми поширюємо між мовами можна називати прагматичним змістом. Цей процес полягає у передачі смислових значень за допомогою пристосування цих культурних понять до іншомовних термінів [33, с. 208].

До домінуючих проблем, які нерідко з'являються під час перекладу, можна зарахувати дослівну інтерпретацію художніх текстів, адже співіснування однакових змістів неприпустиме. На меті одного перекладача може бути збереження авторського стилю, в той час як інший намагатиметься акцентувати увагу на синтаксичній структурі тексту. Таким чином, перекладач мусить мати та застосовувати творчу уяву та власний стиль [33, с. 209].

І. В. Корунець, говорячи про лексико-семантичні трансформації, зазначає: “Словниковий склад мови являє собою не просто сукупність слів, а систему, що допускає нескінченно різноманітне сполучення слів у контексті: окремі елементи словника зв'язані один з одним певними значеннєвими й стилістичними відносинами” [17, с. 96].

Значення лексичних одиниць у відрізку мови слід розглядати як поза, так і в контексті. Поза контекстом, тому що теоретично будь-який лексичний елемент має особливе значення, оскільки він вказує на певну реальність у якомусь можливому світі. Однак, враховуючи те, що більшість слів мають більше одного значення, їхнє розуміння читачем чи перекладачем певною мірою залежить від лінгвістичного та культурного контексту, в якому вони використовуються. Іноді лексична одиниця може мати значення, що виходить за рамки умовного тлумачення, що приписується їй [47, с. 88].

У випадках, коли неможливо використати словникові відповідники слів мови оригіналу через певні розбіжності у значенні та контексті, за допомогою звертаються до лексико-семантичних трансформацій [22, с. 95].

Першою передумовою вживання лексико-семантичних трансформацій є виокремлення не схожих ознак тотожного явища. Іншими словами, це не однакові вирізнення предметів об'єктивної дійсності, що ґрунтується на виокремленні у певних словах двох різних мов ознак того самого явища, що у свою чергу продукує перешкоди під час перекладу [22, с. 95].

Другою передумовою застосування лексико-семантичних трансформацій є різниця в змістовому об'ємі слова, інакше кажучи, розбіжності в семантичній будові слова [22, с. 95].

Не існує однакових слів. Є випадки, коли лексико-семантичний тип явища зберігається, тобто його основне значення, а потім з'являються різні лексико-семантичні варіанти, оскільки смислове навантаження цих слів розвивається по-різному, що провокує розбіжності у значеннях слів. Таке явище викликане різними функціями слова в мові, розбіжностями у вживанні та різноманітним сполучуваності. Іноколи навіть головне значення англійського слова може бути ширшим за відповідне українське слово і навпаки [22, с. 95].

Третьою передумовою вживання лексико-семантичних трансформацій можна вважати контекстуальне значення слова. Переклад контекстуального значення є справжнім викликом, адже контекстуальне значення підпорядковане семантичному контексту та поєднаних із ним слів [22, с. 95].

Четверта передумова формування лексико-семантичних трансформацій припадає на відмінності у сполучуваності. Слова знаходяться у передбачених певною мовою зв'язках. Тим більше, спорідненість слів відбувається завдяки сполученню понять, які вони позначають. Тож кожна мова має свої засади сполучуваності [22, с. 95].

Інший аспект, який може вплинути на переклад, полягає в тому, що слово в одній мові, може іноді мати два або кілька різних еквівалентів в іншій мові. Саме з контексту ми можемо вивести, який еквівалент використовувати [47, с. 90].

Лексико-семантична трансформація перекладу передбачає усі способи перекладу лексичних одиниць з урахуванням зміни форми і значення порівняно з мовою оригіналу [26, с. 9].

В. І. Карабан у праці “Переклад англійської наукової і технічної літератури” виокремлює такі трансформації: 1) Вибір варіантного відповідника; 2) Транскодування; 3) Калькування; 4) Контекстуальна заміна; 5) Смысловий розвиток; 6) Антонімічний переклад (формальна негативація); 7) Описовий переклад; 8) Конкретизація значення; 9) Генералізація значення слова; 10) Додавання слова; 11) Вилучення слова; 12) Заміна слова однієї частини мови словом іншої частини мови; 13) Перестановка слова [12, с. 280-314].

Водночас, у навчальному посібнику О. Ю. Моїсеєнко, С. В. Перова з написання магістерської роботи з перекладознавства виокремлені такі лексико-семантичні трансформації: 1) Вибір варіантного відповідника; 2) Контекстуальна заміна; 3) Калькування; 4) Описовий переклад; 5) Транскодування: транслітерація; транскрибування; мішане; адаптивне; 6) Антонімічний переклад: негативація; позитивація; анулювання двох негативних компонентів; 7) Компресія; 8) Декомпресія 9) Пермутація / перестановка слів; 10) Транспозиція: номіналізація; вербалізація; 11) Конкретизація значення; 12) Генералізація значення [26, с. 11-13].

Л. П. Науменко та А. Й. Гордєєва у своєму навчальному посібнику “Практичний курс перекладу з англійської мови на українську = Practical Course

of Translation from English into Ukrainian”, пропонують такі лексико-семантичні трансформації: 1) Вибір варіативного відповідника; 2) Контекстуальна заміна; 3) Калькування; 4) Описовий переклад; 5) Транскодування; 6) Антонімічний переклад; 7) Компресія; 8) Декомпресія; 9) Пермутація/перестановка слів; 10) Транспозиція; 11) Конкретизація значення; 12) Генералізація значення [27, с. 4].

Отже, ми розглянули найуживаніші лексико-семантичні трансформації висунуті різними вченими. Проте слід підкреслити, що вдалого застосування перекладацьких прийомів недостатньо для здійснення досконалого еквівалентного перекладу.

### **1.5. Мовна особистість перекладача як суб'єктивний фактор перекладу**

Такі поняття як національна мова та культурний розвиток нації є взаємозалежними. Нині, україномовні переклади мають неабияку цінність для розквіту державної літературної мови. Вони мають на меті відродити українські культурні скарби та підняти авторитет рідної мови. Попри те, що мовна особистість перекладача лише набуває ще більшої актуальності, цьому питанню вже встигли приділити увагу багато науковців такі як: М. Іваницька, І. Плотницька, Я. Бойко, С. Романюк, Т. Любченко, В. Скрябіна та інші [19, с. 42].

Вербальний, прагматичний та когнітивний вияви перекладацької мовної особистості – мають своє віддзеркалення у тексті мовою оригіналу, як особливості індивідуального стилю, а отже формують кардинальний вплив на зображення оригіналу [9, с. 159].

Н. С. Христич, у праці “Значення художнього перекладу у формуванні світової культури” стверджує, що незважаючи на те, що художньому перекладу властиві загальні характеристики перекладу, у ньому ще вагому роль відіграє саме індивідуальний підхід перекладача, який є отримувачем твору і здатний розшифрувати та віддзеркалили світогляд автора, адже усі твори мають власну мету та способи її реалізації [45, с. 136].

Перекладна література знайомить аудиторію не лише зі змістом думок автора, а й розкриває культурні особливості, традиції та дозволяє здобути світовий досвід. У цьому процесі саме перекладач поєднує два абсолютно різні мовні світи, забезпечуючи функціонально-стилістичну тотожність перекладу, враховуючи особисте володіння як мовою оригіналу так і мовою перекладу, правильне розкриття значення контексту та володіння матеріалом, із яким він працює. Кожен перекладач індивідуально встановлює ліміт влучних для тексту, який він перекладає, творчих перетворень [19, с. 42].

У процесі створення нової версії тексту нового культурного контексту, втручається перекладач змінюючи і основу оцінки [67, с. 40].

Оцінка є найважливішою функцією мови. Вона позиціонує письменника та читача на стику ідеології та аксіології, “фактичного” та внутрішнього світів суб'єктивної та індивідуальної цінності, а також представляє та допомагає констатувати як погляд на цей світ, так і самоідентифікацію письменника [55, с. 164].

О. Кравцова аналізуючи переклад у праці “Мовленнєві прояви особистості перекладача у тексті перекладу”, зазначає “трансформації, котрі, без сумніву, є мовленнєвими проявами особистості перекладача й дають змогу судити про установку його свідомості й особливості його характеру” [18, с. 146].

Перекладачі вже давно почали виділяти свою значимість у процесі перекладу, але попри це теоретики перекладу не вважали їх роль ваговою у якості структурного компонента. Всі знали про його наявність, але вагались виокремити його ключову роль у перекладному процесі. Це зумовлено тим, що єдиним предметом перекладознавства визнавали лише оригінал, а тому тріаду “оригінал–перекладач–результат” не брали до уваги [28, с 26].

Наприкінці XIX ст. німецький філолог-класик та історик античної культури, професор, доктор філософії Ульріх фон Віламовіц-Меллендорф (Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff) у монографії філологічного характеру про значимість перекладу вперше теоретично аргументував думку про те, що

перекладачі, так чи інакше, змінюють текст оригіналу доповнюючи його власними поглядами та спостереженнями стосовно змісту [27, с. 25, 26].

На сучасному етапі лінгвістичного розвитку, мовну особистість варто трактувати з урахуванням культурної комунікації, соціальної лінгвістики та сфери публічного управління. “Мовна особистість” прокладає шлях між мовою та індивідуальним світосприйняттям. Кожен індивід виявляє свої здібності та позицію власного світогляду не лише на прикладі існування, але й завдяки комунікації, яка здійснюється завдячуючи мові та дискурсу. Впровадження у науковий дискурс поняття “мовна особистість” як паритетного предмета вивчення спонукатиме вчених об'єднати відокремлені та відносно самостійні властивості мови. Крім того, проблема формування мовної особистості є складною, тому що вона є предметом вивчення багатьох галузей науки таких як: філософія, прагматика, лінгвістика, соціологія та ін [32, с. 123].

Ф. Бацевич у праці “Основи комунікативної лінгвістики” пропонує таке визначення: “Мовна особистість — індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності” [1, с. 188].

І. М. Плотницька зазначає, що процес міжкультурної комунікації мовною особистістю розкриває національні та культурні особливості комуніканта, його сприйняття та розуміння світу, власна точка зору стосовно когнітивних, мовних та комунікативних стандартів [32, с. 127].

Кожна конкретна мова наділена характерною моделлю або світоглядом і мовець повинен підлаштувати зміст тексту до цієї моделі. Таке твердження у жодному разі не заперечує той факт, що моделі світу мають як узагальнені, так і відмінні ознаки. Це свідчить про те, що кожна з мов зображена притаманним їй національно-специфічним світосприйняттям і, навпаки, національний образ світу ґрунтується на засадах мови, реалізує інформаційну функцію і дає привід для реалізації мовної та культурної комунікації. За такої умови, процес взаємодії під час перекладу суб'єктивної картини світу із об'єктивною реальністю за

допомогою мови, свідчить не тільки про найвищу форму мовної компетентності перекладача, але й про його мовну особистість. Відповідно до цього з'ясуємо, що індивідуальний світогляд перекладача підпорядкований народній картині світу та має свій вияв у бажанні перетворити ідеї та цінності інших культур на власний “грунт” або поділитись особливостями власної культури з реципієнтом іншої національності [35, с. 446].

Беручи до уваги те, що перекладений текст поєднує автора оригіналу з реципієнтом, це стає причиною виникнення багатьох характерних ознак, пов'язаних з вираженням творчого підходу учасників комунікативного процесу, а саме автора та перекладача. Перекладач виступає у ролі реципієнта тексту оригіналу, а отже встановлює жанровий характер тексту відповідно до окремої ситуації. Головним показником у виявленні середовища, що оточує оригінал, виступає перебудова того, як сприймав текст оригіналу читач-сучасник автора. З огляду на це, перекладач враховує присутній, поряд з особистісним рівнем, рівень автора, жанрову чи притаманну певній епосі своєрідність до рівня художнього стилю в його загальних ознаках. [35, с. 448].

Перекладач знаходиться на одному шаблі з автором художнього тексту, демонструючи власний креативний підхід та притаманний лише йому різновид вербальної поведінки в межах індивідуального креативного простору. Такі особливості репрезентації представляють мовно-стилістичну манеру текстів перекладів та словесне вираження культурних одиниць, що віддзеркалюють рівень опанування мови оригіналу чи перекладу та приналежність до відповідної епохи чи перекладацької школи.

Таким чином, креативна особистість та підхід перекладача знаходять своє втілення за допомогою усталених, притаманних лише йому мовно-стилістичних засобів та перекладацьких стратегій, які виокремлюють його особливий стиль перекладу. Переклад відображає креативну рису перекладача, його мистецькі та національні погляди, які відрізняються від поглядів автора оригіналу. Крім того, українська мова має великий набір інструментів за допомогою яких,

створюються істинні художні переклади, які гармонійно поєднуються із культурою реципієнта [3, с.45].

Під час художнього кодування / декодування триетапного тексту перекладу, який складається з авторського кодування, перекладацького декодування і перекодування та кінцевого читацького декодування, зароджується питання перекладацьких меж у компетентності та якою мірою перекладач може та має впливати на текст оригіналу [35, с. 448].

Т. Н. Любченко у праці “Практичні підходи до перекладу” зазначає, що “яке б сильне не було прагнення перекладача злитися думкою й почуттям з автором оригіналу, перевтілитися в нього перекладач не може. Навіть при суб’єктивному підході до першотвору щось у ньому залишається чужим, невідповідним внутрішньому світові перекладача” [24, с. 89].

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1**

Переклад це культурна діяльність зумовлена багатомовними взаємодіями, переплетенням культурних традицій та світобачень. У ньому вагому роль відіграє особистий підхід перекладача, який має бути здатним декодувати концептуальну інформацію, передати та розкрити світогляд автора та його бачення і, звичайно, зберегти художню цінність твору оригіналу. Для того щоб створити вдалий текст, перекладачі мають застосовувати власні прийоми, які включають вироблену систему перекладацьких трансформацій, мета яких полягає у збереженні сюжету, змісту, стилістичних та місцевих особливостей. Більше того, художній переклад вимагає певної мистецької обдарованості та майстерного використання мовленнєвих засобів.

Художній переклад має втілення більшою мірою на переосмисленні логіки композиції та тексту, а також семантико-стилістичної структури, яка демонструє зміст у вигляді абстракції розкриваючи індивідуальний стиль автора та зберігаючи ці риси у перекладі.

Далі було розглянуто жанрові особливості роману-антиутопії. Антиутопія може бути визначена лише з погляду на поняття утопії та утопічної літератури. Простіше кажучи, антиутопія визначається як негативне місце, де ніхто не хотів би жити, місце, в якому втрачено права і свободи, де навколишнє середовище спустошено. Це більше ніж просто історія про людину, яка живе у світі з багатьма недоліками. Головний герой – вигнанець цього світу і зазвичай єдиний, хто здатний бачити притаманні йому проблеми. Разом із тим, домінантні риси антиутопії представлені насамперед у формі квазіреалій, що позначають різні сфери людської діяльності та об'єкти соціальної дійсності засобами для створення фантастичної картини світу літературного твору.

Основними характеристиками антиутопічного суспільства можна вважати:

- пропаганду, яка замінює освіту та використовується для управління громадянами суспільства;
- обмежену інформацію, незалежне мислення та свободу;
- громадян, які перебувають під постійним наглядом та мають страх перед зовнішнім світом;
- громадян, які живуть у дегуманізованій державі.

Більше того, ми з'ясували, що антиутопія має багато спільного з науковою фантастикою. Елементи фантастики часто можна простежити у антиутопічних текстах. Вона має вплив на створення структурних і творчих прийомів поетичних творів антиутопії та відіграє значну роль у формуванні антиутопічної картини світу, проте не кожен фантастичний твір є антиутопією. Вважається що антиутопія є різновидом соціальної фантастики, яка проявляється авторською свідомістю та зображує взаємозв'язок між вигаданим та реальним. Загальні елементи антиутопічної фантастики включають суспільства, залучені до нескінченних війн або які характеризуються крайніми соціальними та економічними класовими відмінностями, масовою бідністю, руйнацією докільця, анархією і втратою індивідуальності. Автори фантастичної антиутопії представляють соціальний контроль в усіх сферах існування. Тоталітаризм, який визначається як повний соціальний контроль над населенням за допомогою

таких методів, як підконтрольність думок і постійне відстеження поведінки, також є характерною рисою цього жанру.

Наступним кроком ми проаналізували прагматичні аспекти перекладу. Результати дослідження підтверджують, що прагматика відіграє дедалі важливішу роль у різних галузях вивчення мови. Прагматичний підхід до перекладу вивчає правила та принципи, що регулюють використання мови крім правил синтаксису або морфології, і те, що робить деякі види використання мови більш влучним у різних комунікативних ситуаціях. Існують певні прагматичні засади, які необхідно враховувати для успішного перекладу. У процесі перекладу тексту, перекладач робить вибір орієнтуючись на власне сприйняття тексту та відносини між ним та цільовою аудиторією.

Далі ми акцентували увагу на видах лексико-семантичних перекладацьких трансформацій. Навіть досконалі словники не можуть охопити усі тонкощі значення слова. Ймовірно, два найбільш фундаментальні питання, якими займаються перекладачі це: яку дефініцію слід обрати та як врахувати змінність значення лексем у контексті відповідно до мовно-культурних традицій. У випадках, коли неможливо використати словникові відповідники слів мови оригіналу через певні розбіжності у значенні та контексті, за допомогою звертається до лексико-семантичних трансформацій. Вони допомагають розкрити значення слова відповідно до певного контексту, враховуючи різноманітні особливості перекладу. Це потрібно для того, щоб правильно інтерпретувати зміст та поглянути на текст очима автора. Проте, не лише лексико-семантичні трансформації є передумовою якісного перекладу, але й мовна особистість перекладача.

Вивчення перекладачів як професійної групи нещодавно стало дослідницькою галуззю. Вона включає охоплення мовної ідентичності перекладачів, соціальне походження, професійний статус, ідентичність, та цінності. Те, як перекладачі виконують свою роботу, залежить від ступеня їхнього професіоналізму, умов роботи в цільовій видавничій сфері, їхньої спроможності обирати та пропонувати переклади, простору, залишеного

відкритим для переговорів з видавцями, культурних норм, якими керується їхня практика, та здатність дистанціюватися від цих норм. Зрештою, спосіб роботи перекладача також пов'язаний з його чи її досвідом у вихідній та цільовій культурах. Переклад вимагає чітких знань та вмінь, адже він наповнений творчими прагненням та культурними цінностями, які формують людську особистість.

## **РОЗДІЛ 2.**

### **СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК МОВЛЕННЯ РОБОТІВ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ К. ІШІГУРО “КЛАРА І СОНЦЕ”**

#### **2.1. Жанрово композиційні особливості роману**

Клара і Сонце – восьмий роман британського письменника, лауреата Нобелівської премії Кадзуо Ішігуро, опублікований 2 березня 2021 року. Це науково-фантастичний роман-антиутопія, який дебютував під номером 1 у бестселері художньої літератури The New York Times у 2021 році і не втрачає своєї актуальності й до сьогодні. Він має всі атрибути, які можна очікувати від історії Ішігуро: драматична іронія, почуття страху, що наростає, і обережні роздуми про силу, пам'ять, кохання і соціальні проблеми. Цей роман підкорив серця багатьох читачів. Прихильники творчості Кадзуо Ішігуро знають, що він не бачить між літературними жанрами меж, а тому гармонійно поєднує їх в одне ціле, більше того він є одним із найшанованіших і найулюбленіших нині живих авторів у світі. Автор відомий своєю здатністю реалістично відображати

нескінченні верстви людського стану завдяки використанню символіки та спритному володінню мовою.

Сюжет книги відбувається в недалекому майбутньому, де роботи-гуманоїди, яких називають «Штучними друзями» або «AF», є кращим придбанням для багатих підлітків, які з невідомих причин навчаються віддалено і рідко отримують можливість спілкуватися зі своїми однолітками віч-на-віч. Суспільство обтяжене зростаючою соціальною нерівністю, фашистським тероризмом та суперечливими науковими досягненнями. У цьому похмурому майбутньому батьки можуть «обрати» своїх дітей для ризикованого лікування генетичною модифікацією, що називається «ліфтингом», яке підвищить їхнє соціальне становище та академічні перспективи.

Клару вибирає Джозі, тендітна молода дівчинка, у якої, як ми невдовзі дізнаємося, хвороба, яка може вбити її як вбила її рідну сестру. Цих роботів суспільство просуває як ліки від самотності, але насправді як люди, так і роботи разом живуть у самотньому світі.

"Клара і сонце" — восьмий роман Ішігуро і його перша книга після того, як він отримав Нобелівську премію. Роман має тематичну схожість з його попередніми роботами, в якій розповідається про життя людських клонів, які вирощуються як майбутні донори органів. Ішігуро, здається, одержимий розшаруванням суспільства через класові системи. Можливо, це не дивно, враховуючи, що він народився в Японії і в дитинстві переїхав до Великобританії. Слід також підкреслити, що автор писав цю історію для дітей у форматі ілюстрованої книги, але коли роман прочитала його вже доросла донька, вони вирішили, що для дітей роман буде травматичним, а тому маленьку аудиторію замінили дорослою.

Аналіз роману дозволив дійти висновку, що оповідачем виступає дівчинка-робот Клара. Вона ділиться з читачами своїми думками та спостереженнями, можна також помітити як вона “дорослішає” разом з її власницею. Тож Клара — це підліток, який зовсім мало знає про людські почуття і якій важко називати речі своїми іменами, оскільки вона має цьому ще навчитись.

Кадзуо Ішігуро — майстер розповіді від першої особи в сучасній літературі. Його твори відомі тим, що втягують читачів прямо у свідомість персонажа, затьмарюють його авторську присутність і дають оповідачам повний контроль над розвитком своєї історії. Оповідачі Ішігуро рідко намагаються утримати читача за руку, навпаки, дають волю фантазії. Читач повинен звернути увагу на важливі деталі, приховані в швидкоплинних коментарях персонажів, і помітити навмисні упущення оповідача, щоб побачити історію загалом. В результаті виходить проза, яка здається одночасно природною та інтелектуально стимулюючою.

Ми дізнаємося трохи більше про “страхотливу науковість” цього світу, завдяки персонажу Ріку, ліпшого друга Джозі, який живе зі своєю матір'ю. У взаємовідносинах підлітків порушуються надзвичайно філософські думки та проблеми. Рік порядний, відданий Джозі, дизайнер-аматор дронів. Однак він не належить до “піднесених”, генетично покращеного “вищого” класу, і тому позбавлений доступу до перспективного життя, освіти та хорошого працевлаштування. Діти з забезпечених сімей мають можливість бути “піднесеними” удосконаливши свій інтелект за допомогою генної інженерії, а отже згодом навчаються в кращих університетах, які закриті для тих, хто не пройшов етап “піднесення”. АФ займають одну з нижніх сходів — вони йдуть за своїми власниками, як вірні цуценята, доки не перестануть бути потрібними.

На додаток до процесу “піднесення”, суспільство Клари має високорозвинений штучний інтелект, настільки складний у своєму програмуванні, що саме його існування стирає кордон між людиною і машиною.

Штучний інтелект працює настільки ефективно і точно, що зрештою виявляється більш бажаним, ніж людські зусилля, принаймні коли йдеться про економіку. Навіть товариські стосунки та близькість більше не є винятковими для живих людей, оскільки компанії з виробництва іграшок виробляють штучних друзів (АФ), роботизованих ляльок на сонячній енергії з винятковими здібностями до навчання, які супроводжують самотніх дітей протягом усього підліткового віку.

Тільки у кінці роману ми розуміємо, з якою жахливою лотереєю стикаються батьки у цьому світі, на який ризик вони йдуть у пошуках генетичної досконалості. У лікарняній палаті Джозі разом з Ріком роблять дивний ритуал. Джозі малює карикатури на людей, а Рік пише для них бульбашки думок, розповідаючи глибоку правду про оскажених, змучених дорослих, самотніх та хворих дітей.

Ці малюнки незабаром набувають глибокого символічного сенсу, демонструючи здатність мистецтва висловлювати приховане.

Не менш важливою рисою роману є набуття роботом свідомості. Клара працює на сонячній енергії і дратується, коли світ стає сірим. За її словами, відсутність світла може змусити АФ "почати турбуватися, що з ним щось не так". Потреба Клари в сонці близька до людської віри у небесні сили. Сонце — це «добро», каже вона, воно забезпечує «особливу поживу, саме тоді абстракція разом з магічним мисленням народжуються в “мозку” машини.

Далі слідує глибоко зворушлива історія про кохання, самопожертву і віру, в якій Клара вчиться справлятися з нестерпним навіть для неї горем, а саме можливістю втратити близьку людину та подругу. Ішігуро задає ніжний, зворушливий тон, запрошуючи нас оселитися в темряві, яка може огорнути людину, що наближається до смерті. Ми переживаємо страждання героїв, їхній біль і розпач, їхню образу і покірність, їхню тиху надію, їхню відчайдушну тугу за дивом. Випробування Джозі руйнівне і для багатьох із нас дуже знайоме.

Зміст роману можна інтерпретувати двома способами: як пересічну історію про майбутнє людства зі штучним інтелектом у ній, так і глибинним осмисленням, у якому формуються алюзії, потаємні сенси та метафори. Головною стилістичною фігурою у «Кларі і Сонце» виступає, власне Сонце, яке є художнім переосмисленням Бога. З ним вона розмовляє, ділиться потаємними думками. Це, нарешті, набуває духовного втілення, коли дівчинка-робот починає боротися за здоров'я Джозі, або коли вирішує принести жертву, щоб вилікувати її.

Отже, Клара створює символізм, вона формує сенс, що можна було б назвати «психологією». Клара починає молитися та надихати людей на роздуми про те, чи може наука перемогти смерть. Не зважаючи на те, що головний персонаж не є людиною, сам роман є надзвичайно людським, адже автор дає нам змогу поглянути на буденний світ по-новому, з незвичної перспективи.

У аналізованому романі ми спостерігаємо переплетення двох абсолютно різних світів, а саме світу штучного інтелекту та людського світу. Їх відрізняють погляди на життя, цілі та методи їх досягнення, сприйняття та бачення навколишнього середовища, життєві цінності, освіченість та, звичайно, спосіб спілкування та рівень емоційності.

Як вже зазначалося раніше, роботи виступають у ролі підлітків, які розвивається разом зі своїми господарями. Тому ми вирішили простежити окремо мовлення штучного інтелекту та людське мовлення для того, аби порівняти та зробити певні висновки. Також на прикладах лексико-семантичних трансформацій важливо простежити як перекладач адаптує україномовний переклад з віддзеркаленням усіх тонкощів та особливостей оригіналу.

З метою дослідження стратегії еквівалентності за допомогою лексико-семантичних трансформацій, ми послуговуємося працею В. І. Карабана «Переклад англійської наукової і технічної літератури».

## **2.2. Переклад за допомогою нейтральних еквівалентів**

Цей метод перекладу застосовується у випадку, коли потрібно передати одне значення слова перекладної мови, тобто підібрати належний еквівалент одного лексико-семантичного варіанта (ЛСВ) багатозначного слова.

З погляду перекладацької практики, слід звертати увагу на наявність або часткову чи повну відсутність варіантного відповідника слова в словниках. У першому випадку перекладач спочатку дає точне визначення ЛСВ слова, а потім підбирає єдиний адекватний варіант перекладу слова оригінала з кількох, запропонованих у словнику [12, с. 280].

У іншому випадку, за відсутності варіантного відповідника певного слова вихідної мови в словниках, перекладачу потрібно достовірно виокремити єдине значення багатозначного слова та перекласти його одним із способів перекладу. Перекладачу необхідно досягти рівноцінності, передати не лише зміст, але й стилістичні та емотивні функції мовних одиниць [12, с. 280].

Наведемо приклади еквівалентів з мінімальною зміною у конотації:

1. *That was why they **shuffled** by so awkwardly, refusing to look our way.* (Ishiguro, с. 31) — *Ось чому вони так зняковіло **човгають** повз, не дивлячись у наш бік. І ось чому з нашого вікна видно так мало ШП.* (Ішігуро, с. 22)

Дієслово *shuffle* у словниках англійської мови має дві основні дефініції:

- 1) ходити, повільно тягнучи ноги по землі, а не піднімати їх [52];
- 2) рухатися, ковзаючи вздовж або вперед і назад, не піднімаючи ніг [66].

Водночас згідно з Словником української мови, запропонований перекладачем відповідник *човгати* має таке визначення: *іти, ходити повільно, ледве піднімаючи ноги; плестися* [39].

Слова в обох реченнях мають однакові значення.

2. *But now the passers-by were moving smoothly again, and Josie was **beaming** happily at me. Her face – I thought this again – seemed to overflow with kindness when she smiled.* (Ishiguro, с. 43) — *Але перехожі знову зарухались, і Джозі **широко всміхнулася** до мене.* (Ішігуро, с. 29)

Лексема *beaming* має наступні основні визначення:

- 1) використовується для опису усмішки, яка є дуже широкою та щасливою, або того, хто посміхається таким чином [52];
- 2) посміхатися від радості [66].

Запропонований переклад *широко всміхатись* – має ідентичне значення.

3. *I saw a movie like that once, where all these bad guys had their **HQ** inside a volcano, and what you thought was a lava lake on top slid open just before they came down in helicopters.* (Ishiguro, с. 93) — *Погані хлопці влаштували*

*штаб* усередині вулкану, і коли спускалися туди в гелікоптері, брама, замаскована під озеро з лавою, відсувалась. (Ішігуро, с. 62)

Слід зазначити, що *HQ* – аббревіація до слова 'headquarters', а тому має таке тлумачення:

- 1) головні офіси таких організацій, як армія, поліція чи комерційна компанія [52];
- 2) місце, з якого здійснюється управління організацією або військовою операцією [69].

Словник української мови зазначає таке визначення для лексеми *штаб* – *орган керування військами в частинах, з'єднаннях і об'єднаннях усіх видів збройних сил* [39].

4. *In any case, I went to the **Open Plan** to find Melania Housekeeper.* (Ishiguro, с. 97) — *Хай там як, а я пішла до **Великої зали** пошукати хатню робітницю Меланію.* (Ішігуро, с. 64)

У англійськомовних словниках *open plan* має такі визначення:

- 1) кімната або будівля відкритого планування, має всередині мало стін або взагалі їх немає, тому вона не розділена на менші кімнати [52];
- 2) має або складається з великої кімнати, яка не розділена на менші кімнати чи зони [66].

Еквівалент *велика зала* тлумачиться Словником української мови таким чином:

- 1) велике приміщення для багатолюдних зборів, засідань, занять [39];
- 2) простора кімната в квартирі, признач. для прийому гостей, розваг [39].

4. *It occurred to me this was the ideal time for the Sun to send his special help, and whenever his pattern in the bedroom altered suddenly, or when he burst out in the sky following an overcast spell, I'd watch with particular **keenness**.* (Ishiguro, с. 225) — *Мені подумалось, що саме зараз ідеальний час, щоб Сонце послало свою особливу допомогу, і щоразу як його візерунок у спальні раптово змінювався чи коли воно виривалось на небо після хмарної попри, я спостерігала за ним дуже уважно.* (Ішігуро, с. 138)

Лексема мовою оригіналу *keenness* наділена такими визначеннями:

- 1) бути дуже зацікавленим і нетерплячим, або дуже сильно чогось бажати [52];
- 2) інтелектуально сприйнятливий: наявність або характеристика уважного сприйняття інформації [66].

Відповідник *уважно* тлумачиться як *той, хто сприймає або робить щось з увагою* [39].

5. *But I was concerned at how **uncharacteristically** quiet Josie had become, and soon the Father noticed this too.* (Ishiguro, с. 387) — *Але ми не стривожила те, якою **незвично** мовчазною стала Джозі, і батько незабаром теж це помітив.* (Ішігуро, с. 232)

Словники англійської мови пропонують такі визначення лексеми *uncharacteristically*:

- 1) не властивим комусь способом [52];
- 2) не характерний: не типовий або відмінний [66].

Словник української мови зазначає, що лексема *незвичний* тлумачиться як *щось до чого не звик хто-небудь, те, що не увійшло у звичку* [39].

6. *At other times I'd watch the small figures going across the windows of the RPO Building and try to understand what their movements meant, and to imagine what each person had been doing just before they'd appeared in their **rectangle**, and what they might do afterwards.* (Ishiguro, с. 67) — *Іншого разу я спостерігала за фігурками, які рухалися у вікнах будівлі РПО, і намагалася здогадатись, що означають їхні рухи; уявити, чим займалася кожна людина за мить до того, як з'явилася у своєму **чотирикутнику**, і що робитиме далі.* (Ішігуро, с. 44)

Лексема *rectangle* тлумачиться мовою оригіналу як:

- 1) плоска форма з чотирма кутами по 90° і чотирма сторонами, протилежні сторони яких мають однакову довжину [52];
- 2) паралелограм, у якого всі кути прямі [66].

Україномовний відповідник *чотирикутник* вживається у значенні *геометричної фігури, ламаної граничної лінії, якою утворюються чотири кути* [39].

7. *Melania Housekeeper put the shapeless **bag** in the trunk and thumped down the lid.* (Ishiguro, с. 162) — *Хатня робітниця Меланія поклала безформну **торбу** до багажника й опустила кришку.* (Ішігуро, с. 100)

Лексема *bag* вживається у таких значеннях:

- 1) м'який контейнер, зроблений з паперу або тонкого пластику, відкритий зверху, який використовується для зберігання харчових продуктів та інших товарів [52];
- 2) щось схоже на сумку [66].

У свою чергу іменник *торба* має дефініцію виду *дорожнього мішка, що носять зазвичай за плечима* [39].

8. *I saw flat fields, empty of barns or farm vehicles, stretching into the distance. But near the horizon was what appeared to be a town created entirely out of metal **boxes**.* (Ishiguro, с. 171) — *Але ближче до обрїю виднілося щось схоже на місто, складене зі самих лише металевих **коробок**.* (Ішігуро, с. 105)

Англійська лексема *box* позначає *квадратний або прямокутний контейнер з жорсткими стінками і іноді кришкою* [52].

Водночас влучно підібраний еквівалент *коробка* вживається у значенні *невеликого вмістища різної форми з картону, пластмаси, фанери тощо, зазвичай з кришкою* [39].

9. *Behind them, in one **section** of sky, were seven birds flying in formation.* (Ishiguro, с. 223) — *За ними, в одному **квадраті** неба, летіли клином семеро птахів.* (Ішігуро, с. 136)

Словник англійської мови надає таке визначення лексеми *section* – *форма плоскої поверхні, яка утворюється, коли предмет розрізають на окремі частини* [52].

Запропонований перекладачем відповідник *квадрат* має значення *чого-небудь такої форми* [52].

Враховуючи те, що роботи бачать світ здебільшого у геометричних фігурах, такий переклад є прийнятним.

10. *While crossing one particularly **unkind box**, I heard around me the cries of an animal in pain, and a picture came into my mind of Rosa, sitting on the rough*

*ground somewhere outdoors, little pieces of metal scattered around her, as she reached out both hands to grasp one of her legs stretched out stiffly before her.* (Ishiguro, с. 267) — *Перетинаючи один геть **недобрий квадрат**, я почула крики зболеної тварини і тут же уявила Розу, яка сидить десь надворі на твердому ґрунті серед уламків металу і тягнеться обома руками до затертої ноги.* (Ішігуро, с. 161)

У попередньому прикладі нам вже зустрічалась ця лексема, але тепер ми маємо інше значення, яке теж можна зарахувати до еквівалентів.

Англійський варіант *box* означає *квадратний або прямокутний контейнер з жорсткими стінками і іноді кришкою* [52].

Його україномовний відповідник *квадрат* у значенні *рівнобічного прямокутника* [39].

На цьому прикладі варто звернути увагу, що роботи називають недобрим квадратом небезпечне місце.

11. *As Rick moved forward, the **segments** kept overlapping and displacing one another, even as we passed through another picture **frame-gate**.* (Ishiguro, с. 272) — *Рік просувався вперед - і ті **фігури** накладалися й витісняли одна одну, навіть тоді, коли ми пройшли крізь іще одну **хвіртку-рамку**.* (Ішігуро, с. 164)

Лексема *segments* тлумачиться у словниках англійської мови як:

- 1) будь-яка частина, на яку щось можна розділити [52];
- 2) частина, відрізана від геометричної фігури однією або кількома точками, лініями або площинами [66].

Словник української мови пропонує таку дефініцію лексеми *фігури*:

- 1) частина площини, обмежена замкненою лінією, а також сукупність певним чином розташованих точок, ліній, поверхонь і тіл [39].
- 2) сукупність будь-яких точок, ліній, поверхонь або тіл, розміщених певним способом у просторі, утворюючи геометричну фігуру [39].

Наступну пару лексем на прикладі визначень теж можна вважати еквівалентами.

Іменник *frame* має значення *обрамлення, яке оточує та підтримує картину, двері чи вікно* [52].

*Gate* тлумачиться як *частина огорожі або зовнішньої стіни, яка закріплена з одного боку та відкривається та закривається як двері, зазвичай зроблена з металевих або дерев'яних смуг* [52].

Аналогічне тлумачення до слова *frame* має лексема *рама* – прямокутник із скріплених між собою балок, планок і т. ін., що має різноманітне застосування в господарстві, промисловості тощо [39].

Також визначення лексеми *gate* збігається з тлумаченням лексеми *хвіртка* – *невеликі входні двері в тину або в воротах* [39].

12. *There was a gray roof with a **facing** triangle in the usual manner, supported to the left and right by walls of a darker shade.* (Ishiguro, с. 274) — *Сірий дах зі звичним **фасадом-трикутником** підтримували стіни темнішого відтінку ліворуч і праворуч.* (Ішігуро, с. 165)

Англомовні словники дають таке визначення лексеми *facing*:

- 1) зовнішній шар, що покриває стіну [52];
- 2) матеріал для облицювання [66].

Таке ж значення має запропонований перекладачем відповідник *фасад* – *зовнішній, лицьовий бік будівлі, що звичайно виходить на вулицю* [39].

13. *Ever more cones and cylinders – or what appeared to be fragments of them – were **squeezing into** any spaces left around me.* (Ishiguro, с. 401) — *У вільні куточки довкола мене **втискалися** все нові й нові конуси й циліндри чи принаймні їхні фрагменти.* (Ішігуро, с. 239)

Лексема *squeezing* означає *сильно натискати на будь-що, особливо з усіх боків, щоб змінити його форму, зменшити його розмір або видалити з нього рідину* [52].

Аналогічне значення має лексема *втискатися* – *із зусиллям вдавлюватися, проникати в щілину, у тісне місце* [39].

14. *I didn't hear any more of what the **black-and-white man** was saying to the Mother because the Father moved in front of me and said to her.* (Ishiguro, с.

406) — *Я не почула, що **чорно-білий чоловік** сказав далі, бо переді мною став батько.* (Ішігуро, с. 242)

У обох значеннях маємо повне співпадіння, мова йде про кольори, робот Клара ототожнює людей з кольором їх вбрання.

15. *But I noticed too that she hardly looked at anything, **fixing her eyes constantly on the first Tow-Away Zone sign just in front of us.*** (Ishiguro, с. 18) — *Але крім того я помітила, що вона майже нікуди не дивиться, а сидить, **вступившись** поглядом у перший знак «Працює евакуатор» просто перед нами.* (Ішігуро, с. 15)

Визначення виразу *fixing eyes constantly on* знаходимо у словнику Merriam Webster: *уважно й довго дивитись на когось, щось* [66].

Український відповідник *вступившись* вживається у значенні – *довго або пильно, уважно вдивлятися* [39].

16. *They'd just wanted to take off their sports shoe and do something to it, or to press their **oblongs.*** (Ishiguro, с. 18) — *Вони просто хотіли зняти кросівку і щось із нею зробити або витягали свої **прямокутники** й тиццали по них.* (Ішігуро, с. 15)

Англомовні словники пропонують нам такі дефініції лексеми *oblong*:

- 1) плоска фігура з чотирма сторонами, чотирма кутами по 90° і протилежними сторонами однакової довжини [52];
- 2) відхилення від квадратної, круглої або сферичної форми шляхом подовження в одному вимірі [66].

Аналогічне значення лексеми *прямокутники* знаходимо у словнику української мови: *чотирикутник, у якого всі кути прямі* [39].

17. *The Mother had returned late from her **office** not long before, and I'd come down to the kitchen to allow her privacy with Josie up in the bedroom.* (Ishiguro, с. 294) — *Незадовго до цього повернулася з **контори** мама, пізніше ніж завжди, і я спустилася до кухні, щоб забезпечити приватність їй та Джозі у спальні.* (Ішігуро, с. 176)

Лексема *office* в англійській мові має такі ключові визначення:

- 1) кімната або частина будівлі, в якій працюють люди, особливо сидять за столами з комп'ютерами, телефонами тощо, як правило, як частина бізнесу чи іншої організації [52];
- 2) особливий обов'язок, доручення або посада, призначена в результаті здійснення державних повноважень і для громадських цілей: посада повноваження виконувати державну функцію та отримувати будь-яку винагороду, яка може їй належати [66];
- 3) місце, де ведеться певний вид бізнесу або надається послуга [66].

Водночас іменник *контора* означає адміністративно-канцелярський відділ підприємства, закладу, установи або окрема установа з господарськими, фінансовими й т. ін. функціями [39].

18. *Even in this confusion, I was convinced that if I could only pull myself through into a **kinder box**, I'd become safe.* (Ishiguro, с. 268) — *Та навіть у такому збентеженому стані я не сумнівалась, що варто мені продертися до **кращого квадрата**, як я опинюсь у безпеці.* (Ішігуро, с. 162)

У англomовних словниках представлені три ключові визначення лексеми *kinder*:

- 1) щедрий, готовий допомогти та думати про почуття інших людей [52];
- 2) не завдаючи шкоди чи збитку [66];
- 3) виникає внаслідок симпатії чи терпимості або характеризується ними [66].

Запропонований перекладачем український відповідник *кращий* вживається у вищ. ст. до гарний, добрий і хороший; ліпший [39].

19. *I could see how it was shaped like a **pie segment**, the sharp end pointed towards us.* (Ishiguro, с. 415) — *Я бачила, що воно було схоже на **шматок пирога**, гострим кінцем до нас.* (Ішігуро, с. 246)

Англomовна лексема *segment* вживається у таких значеннях:

- 3) будь-яка частина, на яку щось можна розділити [52];
- 4) частина, відділена від геометричної фігури однією або кількома точками, лініями або площинами [66].

Україномовний відповідник *шматок* тлумачиться так – частина відділена, відбита, відрізана і т. ін. від чогось; кусок [39].

20. *The darkness grew, and the noises of the theater crowd became more faint, but I knew my observational abilities hadn't been too badly impaired because I continued to see clearly before me the illuminated **diner** towards which we were walking.* (Ishiguro, с. 414) — *Темрява згущувалась, а галас натовпу стихав, однак я знала, що мої спостережні здібності дуже не постраждали, бо я й далі бачила чітко перед собою освітлене **кафе**, куди ми прямували.* (Ішігуро, с. 246)

Лексема *diner* має такі визначення у словниках англійської мови:

- 1) невеликий, неформальний та недорогий ресторан з великим меню, який часто зроблений із модифікованого залізничного вагона-ресторану або спроектований так, щоб він нагадував його [54];
- 2) той, хто їсть їжу, в ресторані [66].

У Словнику української мови лексема *кафе* має значення: невеликого ресторану, де подають відвідувачам каву, чай, закуски тощо.

21. *Ever more cones and cylinders – or what appeared to be fragments of them – were squeezing into any **spaces** left around me.* (Ishiguro, с. 401) — *У вільні **куточки** довкола мене втискалися все нові й нові конуси й циліндри - чи принаймні їхні фрагменти.* (Ішігуро, с. 239)

У англомовних словниках лексема *space* має наступні визначення:

- 1) порожня область, з різноманітним призначенням [52].
- 2) відстань від інших людей або речей, яка потрібна людині для того, аби почуватися комфортно, простір [66].

Лексема *куточок* за словником української мови означає:

- 1) частина приміщення, простір між двома стінами, що сходяться [39];
- 2) частина якої-небудь території, місцевості, країни і т. ін. [39];
- 3) місце проживання; житло, притулок [39].

22. *I'd stepped back from the window, but not before noticing that outside the wind was as powerful as ever, and that not only were the trees still waving, there were many tiny **funnels and pyramids** – each looking as though drawn in sharp pencil lines – blowing swiftly across the sky.* (Ishiguro, с. 477) — *Перш ніж відступити від вікна, я встигла зауважити, що вітер надворі й не думав*

*ущухати і що він не лише розхитував дерева, а й гнав по небі багато маленьких трубок і пірамід - кожну немов-би намальовану гострим олівцем.* (Ішігуро, с. 284)

Дівчинка-робот Клара за змістом твору асоціює безпечні місця з *хорошим* або *добрим*, а небезпеку з *поганим* або *невідомий*. На цьому прикладі спостерігаємо доречний підбір еквіваленту.

Отже, можемо зробити висновок, що АФ Клара бачить світ очима підлітка, який тільки починає його пізнавати. Багато речей вона не в змозі пояснити, тому називає їх так, як бачить, а саме у геометричній проекції, прив'язуючи певні емоції та асоціації цим фігурам, як наприклад страх, небезпека, радість. Крім того, описуючи людей, вона називає їх відповідно до їх вбрання та кольорів.

### 2.3. Переклад за допомогою емоційно-забарвлених еквівалентів

Під час аналізу тексту, ми помітили, що перекладач застосовує розмовну лексику у перекладі мовлення роботів, яка більшою мірою притаманна саме людському спілкуванню. Крім того, зустрічаються випадки, коли в ході перекладу перекладачка наділяє нейтральні лексеми з тексту оригіналу додатковою конотацією. Підтвердимо свої спостереження прикладами:

1. *You were greedy, Klara.* (Ishiguro, с. 9) — *Ти все загарбала собі, Клара.* (Ішігуро, с. 10)

Лексема *greedy* має такі визначення у англomовних словниках:

- 1) дуже сильне бажання постійно отримувати щось більше, особливо їжі чи грошей [52];
- 2) відзначається жадібністю: наявність або демонстрація егоїстичного бажання багатства та власності [66].

Словник української мови виокремлює такі дефініції запропонованому перекладачем відповіднику *загарбати*:

- 1) насильно захоплювати що-небудь [39];

- 2) привласнювати чуже, вдаючись до підступу, насильства і т. ін.; грабувати, відбирати [39];
- 3) силою, нахабно брати собі, забирати кого-, що-небудь з собою [39].

Ці приклади схожі за метою, яка полягає у тому, аби щось отримати, але відрізняються за рахунок додаткової конотації мовою перекладу. У оригіналі ми вбачаємо жадібність, у той час як, у прикладі перекладу автор використав відповідник з конотацією насильництва, тобто жадібність з застосуванням силових методів або психологічного тиску та погроз.

*2. Even so, an AF would feel himself growing lethargic after a few hours away from the Sun, and start to worry there was something wrong with him – that he had some **fault** unique to him and that if it became known, he'd never find a home.* (Ishiguro, с. 14)— *Та попри це, ШП завжди відчувала, що стають млявими, не побувши на Сонці кілька годин, і хвилювалися, що з ними щось не так: що вони мають якийсь властивий тільки їм **гандж** і якщо про нього дізнаються, їм нізащо не знайти домівки.* (Ішігуро, с. 13)

Англомовні словники тлумачать лексему *fault* наступним чином:

- 1) помилка, особливо та, в якій хтось винен [52];
- 2) слабкість в характері людини [52];
- 3) моральна слабкість, невдача [66].

Паралельно, у Словнику української мови зазначається, що іменник *гандж* відноситься до розмовної лексики у значенні *того самого, що вада*. *Вада*, у свою чергу, це – *негативна риса, особливість кого-, чого-небудь; недолік* [39].

Замість українського нейтрального відповідника, перекладачка вирішила застосувати розмовне слово, що одразу спонукає замислитись над метою такого вибору.

*3. Then down on the street, I could see the passers-by, their different kinds of shoes, paper cups, shoulder bags, little dogs, and if I wanted, I could follow with my eyes any one of them all the way past the pedestrian crossing and beyond the second Tow-Away Zone sign, to where two overhaul men were standing beside a drain and **pointing**.* (Ishiguro, с. 17) — *І якби захотіла, то змогла би провести поглядом*

будь-кого з них повз пішохідний перехід і аж до другого знаку «Працює евакуатор», туди, де біля каналізаційної труби стояли й **тицяли** кудись пальцями двоє робітників. (Ішігуро, с. 15)

Лексема *pointing* має такі ключові значення:

- 1) вказати положення або напрямок, витягнувши палець [66];
- 2) показувати певний напрямок або місце, використовуючи знак або символ [70].

Запропонований перекладачем відповідник *тицяти* є частиною розмовної лексики та має такі основні дефініції:

- 1) різко торкатися кого-, чого-небудь чимсь [39];
- 2) різким рухом показувати, вказувати на кого-, що-небудь, кудись [39].

Англійське слово має нейтральне значення, в той час як слово-переклад знову ж таки є розмовним та має конотацію швидкості та різкості.

4. *Oh, look at the way they're laughing together!* (Ishiguro, с. 32) — *Поглянь, як вони обоє регочуть!* (Ішігуро, с. 23)

Англомовні словники виокремлюють такі тлумачення лексеми *laughing*:

- 1) посміхатися, видаючи голосом звуки, які показують, що ви вважаєте щось смішним або радієте [52];
- 2) демонструвати емоції (наприклад радість або зневагу) за допомогою сміху або вибухового голосу [66].

Україномовному відповіднику *реготати* притаманні такі значення:

- 1) гучно, нестримно сміятися [39];
- 2) видавати характерний звук, що нагадує гучний сміх [39].

Еквівалент мовою перекладу має додаткову конотацію пов'язану з гучністю сміху.

5. *They'd just wanted to take off their sports shoe and do something to it, or to press their oblongs.* (Ishiguro, с. 18) — *Вони просто хотіли зняти кросівку і щось із нею зро-бити або витягали свої прямокутники й тияли по них.* (Ішігуро, с. 15)

Словники англійської мови тлумачать лексему *press* наступним чином:

- 1) міцний натиск на щось за допомогою пальців [52];
- 2) тиснути фізично або емоційно [66].

Водночас, відповідник *тицяти* є розмовною лексемою з такими ключовими значеннями:

- 1) різко торкатись кого-, чого-небудь чимсь [39];
- 2) різким рухом показувати, вказувати на кого-, що-небудь, кудись [39].

У цьому прикладі спостерігаємо чергове використання розмовного відповідника.

6. *This wasn't the first time we'd witnessed a fight: when we were still quite new, we'd gathered at the window to see as best we could three policemen **fighting** with Beggar Man and his dog in front of the blank doorway.* (Ishiguro, с. 35) — *Ми не вперше побачили бійку: ще зовсім новими, ми зійшлися якимось до вікна якомога краще роздивитися, як троє поліціантів **мотлошать** Жебрака і його собаку перед порожньою брамою.* (Ішігуро, с. 25)

Лексема *fighting* має такі основні визначення у словниках англійської мови:

- 1) застосовувати фізичну силу для спроби перемогти іншу особу або групу людей [52];
- 2) мати або виявляти готовність до боротьби [66].

У словнику української мови зазначено, що лексема *мотлошити* належить розмовній лексиці та означає *перетворення чогось в мотлох; рвати, ламати, троцити, сильно бити когось* [39].

7. *They fought as though the most important thing was to damage each other as much as possible. Their faces were twisted into horrible shapes, so that someone new might not even have realized they were people at all, and all the time they were **punching** each other, they shouted out cruel words.* (Ishiguro, с. 35) — *Їхні обличчя жахливо перекосило - хтось новий міг би навіть не зрозуміти, що то люди, і, **гамселячи** один одне одного, вони весь час вигукували жорстокі слова.* (Ішігуро, с. 25)

У словниках англійської мови запропоновані такі визначення лексеми *punching*:

- 1) сильний удар кулаком [52];
- 2) процес биття чогось або когось [66].

Лексема *гамселити* – фамільярна лексика, сильно бити кого-небудь [39].

8. *In those early days, when Josie was still quite strong, she often sat at the Island to do her tutorial work, or just to relax with her pencil and sketchpad.* (Ishiguro, с. 55) — **Попервах**, коли Джозі ще мала сили, вона часто сиділа за Островом і виконувала домашні завдання чи просто відпочивала з олівцем і альбомом. (Ішігуро, с. 55)

Вираз *in those early days* вживається тоді, коли говориться про ранні часи у минулому [37].

В той час як *попервах* розмовне слово, яке означає *те саме, що спочатку* [39].

9. *I was unsure about closing the house door behind me, but in the end, since there were no passers-by, and I didn't wish to disturb Josie by **sounding** the door chime on my return, I pulled the door nearly closed without engaging the lock mechanism.* (Ishiguro, с. 194) — Я вагалась, чи зачиняти за собою двері, але перехожих не було і мені не хотілось пізніше розбудити Джозі **теленюканням** дзвоника, тому я просто прикрила двері, не чіпаючи замковий механізм. (Ішігуро, с. 121)

Лексема *sounding* вживається у значенні звучання, яке можна почути [52].

Словник української мови пропонує таке визначення лексеми *теленюкання*: розмовне, дія за значенням *теленюкати*, звуки, утворювані цією дією [39].

10. *The next day, when the doorbell **rang** towards the middle of the morning, Josie seemed to guess who it was and, leaving her bed, hurried out onto the landing.* (Ishiguro, с. 287) — Наступного дня, коли ближче до обіду **зателенюкав** дзвоник, Джозі, мабуть, здогадалася, хто прийшов, бо встала з ліжка і швидко вийшла з кімнати. (Ішігуро, с. 172)

Лексема *ring* вживається у таких значеннях:

- 1) звук, який продукує дзвінок [52];
- 2) видавати (звук) дзвоном або дзвонити [66].

Запропонований перекладачем відповідник *теленюкати* є розмовним та означає *дзвонити уривчасто, неголосно* [39].

11. *One adult, then another, **climbed from** the taxi out onto the sidewalk.* (Ishiguro, с. 27) — З таксі на хідник **вийшла** одна доросла особа, за нею друга.

*Джозі не бачила їх, але, мабуть, почула якісь звуки, бо заговорила швидше.*  
(Ішігуро, с. 20)

У словниках англійської мови зазначено, що *climb from* має наступні дефініції:

- 1) переміщатися в невеликий простір або виходити з нього незграбно, з труднощами або зусиллям [52].
- 2) підніматися хапаючись руками [66].

За Словником української мови лексема *виходити* – *іти звідки-небудь назовні, за межі чогось* [39].

Автор використав додаткову конотацію, а саме дію виконану з труднощами та зусиллям, у той час як перекладачка вжила нейтральний відповідник.

Можемо підсумувати, що перекладач використовує розмовну лексику для перекладу мовлення штучного інтелекту, а також вдається до використання слів з додатковою конотацією або навпаки.

## 2.4. Конкретизація значення

Лексеми не перекладаються окремо від речення чи тексту, а лише з урахуванням функціональних характеристик та у взаємодії з контекстом. Якщо враховувати всі характеристики слова, то можна досягти точного значення та адекватного перекладу. Це стосується і термінів.

Словникові відповідники є необхідною складовою перекладу, але цього недостатньо. Переклад лексичних одиниць не завжди вимагає лише правильний вибір словникових відповідників. Слід не забувати й про вміння добирати такі контекстуальні заміни, які не зафіксовані у словниках. Саме тоді перекладачі застосовують лексичну трансформацію конкретизації значень, яка є важливою складовою вибору контекстуального відповідника.

Конкретизація значення полягає у зміні слова чи терміна з широким спектром значення на слово чи термін з вужчим, більш конкретним значенням.

Загальновідомо, що застосування цього способу перекладу є нагальним, коли перекладач має справу зі словом ширшої семантики, або з неточним, подекуди розмитим значенням на зразок: *thing, unit, good* [12, с. 300].

Варто підкреслити, що англійські багатозначні слова можуть перекладатись українською не лише завдяки конкретизації, а й вилучення їх у перекладі взагалі. Крім того, конкретизація вимагає перекладацької креативності [12, с. 300].

Розглянемо цей аспект перекладу на прикладах:

1. *I could see for the first time that the RPO Building was in fact made of separate bricks, and that it wasn't white, as I'd always thought, but a pale yellow. I could now see too that it was even taller than I'd imagined – twenty-two stories – and that each repeating window was underlined by its own special ledge.* (Ishiguro, с. 17) — Крім того, я побачила, що вона ще вища, ніж я уявляла - двадцять два **поверхи**, і що кожне з ідентичних вікон підведене внизу особливим карнизом. (Ішігуро, с. 14)

Згідно з англomовним словником, лексема *stories* володіє восьми абсолютно різними значеннями, з яких ми наведемо перші чотири:

- 1) опис дійсних або вигаданих подій [66];
- 2) одиниця вимірювання, яка дорівнює висоті поверху будівлі [66];
- 3) чутки [66];
- 4) новинна стаття або передача [66].

Словник української мови пропонує нам чотири синонімічні дефініції лексеми *поверх*:

- 1) частина будинку, що включає ряд приміщень, розташованих на одному рівні [39];
- 2) ряд приміщень на судні, розташованих на одному рівні [39];
- 3) те саме, що поверхня [39];
- 4) верх [39].

Цей приклад яскраво демонструє заміну слова з широким значенням на відповідник з вузьким значенням. Перекладачка обрала найбільш доречний варіант для збереження смислу речення.

2. *I became worried and asked Manager if we'd still get all our nourishment, and she laughed and said, 'That horrible **thing** has come here several times before and no one in the store ever suffered from it. (Ishiguro, с. 54) — Ця жахлива **машинерія** вже приїжджала сюди кілька разів, і ніхто в крамниці від неї не постраждав. (Ішігуро, с. 36)*

У словнику англійської мови представлено десять визначень лексеми *thing*, з них ми наведемо перші чотири:

- 1) не визначений об'єкт [66];
- 2) подія, обставина [66];
- 3) питання, що викликає занепокоєння [66];
- 4) обладнання або посуд спеціально для певної мети [66].

Лексема *машинерія* за словником української мови є не тільки частиною розмовної лексики, але також наділена вузьким значенням порівняно з оригіналом. *Машинерія – машини, механізми* [39].

Слово *thing* має широкий спектр дефініцій. У цьому прикладі проілюстровано найбільш вживані. Навіть у мові оригіналу лексема позбавлена конкретності, а отже підбір доречного відповідника є справжнім викликом для перекладача. За власними спостереженнями, переклад є доречним, але знову ж таки використано розмовне слово у мовленні роботів.

3. *What was more, the room's space had become divided into twenty-four **boxes** – arranged in two tiers – all the way to the rear wall. (Ishiguro, с. 120) — До того ж кімнатний простір від дверей і аж до протилежної стіни розділився на двадцять чотири **квадрати** - на двох рівнях. (Ішігуро, с. 77)*

Лексема *box* має вісім дефініцій, ми проілюструємо чотири найбільш вживані:

- 1) жорсткий прямокутний контейнер з кришкою або без неї [66];
- 2) невеликий простір [66];

- 3) перетин двох доріг, зона, де транспортним засобам заборонено зупинятися, оскільки це може перешкодити транспортному потоку [66];
- 4) будівля кубічної форми [66].

Словник української мови пропонує лише два визначення лексеми *квадрат*:

- 1) рівнобічний прямокутник [39];
- 2) добуток двох однакових множників, другий степінь будь-якого числа [39].

Оскільки це мовлення роботів, які сприймають простір, за словами автора, у геометричних фігурах, то можемо стверджувати, що переклад є доречним. Крім того, застосована лексема є з вузьким значенням, порівняно з оригіналом.

## 2.5. Недосконало перекладені слова

Головне завдання будь-якого перекладача полягає в пошуку відповідника з мінімальними змінами в значенні. Звичайно, інколи дуже важко або навіть неможливо знайти влучний еквівалент, тому перекладачі намагаються знайти синоніми. Бувають випадки, коли їм це не вдається. Особливу увагу привернули приклади з використанням русизмів. В українських перекладах доволі часто можна помітити чимало русизмів чи скалькованих словосполучень, але їх стилістичну функцію у художніх творах неможливо виправдати [8, с. 111].

Русизми – це слово, зворот, запозичені з російської мови іншою мовою [39]. Аналізуючи зміст роману, ми виявили яскраві приклади на підтвердження цього:

1. *Most of all – and this Rosa would never have understood – I **tried** to feel in my own mind the anger the drivers had experienced.* (Ishiguro, с. 37) — *А найчастіше – і цього Роза ніколи б не зрозуміла – я **пробувала** відчувати злість, яку відчували ті два водії.* (Ішігуро, с. 26)

Словник англійської мови пропонує такі дефініції лексеми *try*:

- 1) намагатися щось зробити [52].

- 2) перевірити щось, щоб побачити, чи це підходить, чи корисно, чи працює [52].

Ідентичний переклад маємо і у наступних прикладах:

*Sometimes a taxi would slow, a passer-by would stoop down to talk to the driver, and I would **try to** guess if they were friends or enemies.* (Ishiguro, с. 67) — Інколи таксі пригальмовувало, хтось із перехожих нахилився поговорити з водієм і я **пробувала** вгадати: друзі вони чи вороги. (Ішігуро, с. 43)

*I found it hard at first to sit on the Island's highstools because my feet couldn't touch the floor, and if I **tried** to swing them, they would become obstructed by a rod that crossed the highstool frame.* (Ishiguro, с. 82) — Спочатку мені було важко сидіти на високих стільцях за Островом, бо мої ноги не торкалися підлоги, а коли я **пробувала** ними погойдати, то натикалась на палицю, що перетинала каркас стільця. (Ішігуро, с. 55)

*Even then, Melania Housekeeper **tried** to insist that I remain standing by the refrigerator while Josie and the Mother sat at the Island, and I was allowed to join them only after more protests from Josie.* (Ishiguro, с. 85) — Та, попри все, хатня робітниця Меланія **пробувала** домогтися, щоб я стояла біля холодильника, а Джозі з мамою сиділи за Островом, і сісти біля них мені дозволили тільки після нових протестів з боку Джозі. (Ішігуро, с. 57)

Запропонований перекладачкою відповідник *пробувати* запозичено із середньолатинської мови, очевидно, через польську, рос. *пробовать*. Покликаючись на контекст, краще було б застосувати питомий український еквівалент *намагатися*.

2. *But with the grid down, we were in near-darkness, and so after a while we **rose** and came down off the platform.* (Ishiguro, с. 49) — Та зі спущеною решіткою ми опинилися у напівтемряві, тож за якийсь час **устиали** й спустилися з подіуму. (Ішігуро, с. 33)

За англomовним словником маємо такі значення лексеми *rise*:

- 1) рухатися вгору [52];
- 2) приймати вертикальне положення після лежання або сидіння [52].

Використана лексема *устали* не є доречно. Краще замінити її на *підніматися* чи *вставати*.

3. *He had on a brown raincoat and its belt was dangling down one side, almost touching his **ankle**, but he didn't seem to notice, and kept waving and calling over to our side.* (Ishiguro, с. 39) — *Він мав на собі коричневого дощовика, його пояс звисав з одного боку, ледь не торкаючись **щиколотки**, але чоловік, схоже, цього не помічав.* (Ішігуро, с. 27)

Лексема *ankle* має наступні дефініції у англомовних словниках:

- 1) суглоб (місце, де з'єднуються дві кістки) між ступнею і ногою або тонка частина ноги безпосередньо над ступнею [52];
- 2) суглоб між гомілковою кісткою та п'ятою [66].

Використаний відповідник *щиколотка* повністю збігається з російськомовним словом, тому варто замінити його на питоме українське *гомілка*.

4. *She began to move away, but then turned and **came back**.* (Ishiguro, с. 61) — *Вона вже відійшла на крок, але тут же **вернулась**.* (Ішігуро, с. 40)

*Came back* означає:

- 1) відновити колишні сприятливі умови чи становище [66];
- 2) повернутися у попереднє місце [52].

Лексему *вернутись*, слід замінити еквівалентом *повернутись*, аби прибрати співзвучність з російською мовою.

5. *An adult passed **near** me saying: 'Our Jenny got quite upset after that last meeting.* (Ishiguro, с. 119) — *Мимо мене пройшла доросла особа, і я почула, як вона казала: - Наша Дженні дуже засмутилась після останньої зустрічі.* (Ішігуро, с. 77)

Лексема *near* має такі ключові визначення:

- 1) недалеко, близько [52];
- 2) в межах чогось, на короткій дистанції [66].

На нашу думку, лексему *мимо* варто замінити на питому українську *повз*.

6. *It's very kind of Rick. But if there are **informal trails** leading to Mr McBain's barn, it's best I go alone.* (Ishiguro, с. 265) — *Ти дуже люб'язний, Ріку, але*

якщо до стодоли містера Мак-бейна ведуть **непромарковані стежки**, я б хотіла піти туди сама. (Ішігуро, с. 160)

Лексема *informal* має такі визначення:

- 1) неформально чи неофіційно [52];
- 2) підходить для опису звичайного чи випадкового [66];
- 3) розслаблений і доброзичливий; недотримання суворих правил поведінки чи дій [69].

Україномовний відповідник *непромарковані* використовується у значенні – *не робити борозенки маркером, щось не позначати чимось* [39].

Краще замінити слово *непромарковані* на *звичайні* або ж з особистого світосприйняття роботів на *доброзичливі* стежки.

7. *It resembled the outer shell of a house the men hadn't yet finished.* (Ishiguro, с. 274) — *Вона скидалась на зовнішню оболонку недобудованого будинку.* (Ішігуро, с. 165)

Словник англійської мови пропонує таке визначення лексеми *resembled*: *виглядати або бути схожим на когось або щось* [52].

В той час як лексема *скидатися* має наступні тлумачення:

- 1) раптово, сильно здригатися [39];
- 2) з'явитися на мить (про думку, почуття і т. ін.); промайнути [39];
- 3) раптово початися [39].

На наш погляд, доречніше було б вжити відповідник *нагадувати* у значенні *бути, здаватися схожим на кого-, що-небудь* [39].

Деякі слова російськомовного походження вживаються в українській мові, але це не означає, що ними можна безумовно користуватися. Розвиток мови здійснюється за певними внутрішніми канонами, які вимагають шанобливе ставлення. Це має усвідомлювати та пам'ятати кожен, хто працює зі словом, особливо перекладачі.

## 2.6. Переклад за допомогою пермутації/перестановки слів

Трансформацію перестановки слів також називають пермутацією, суть якої зводиться до того, що лексичні елементи мають здатність змінюватись місцями під час перекладу, тобто займати протилежну позицію. Це доволі часто можна помітити під час перекладу словосполучень або фраз [12, с. 314].

1. *There was a soft cream couch beside the bedroom rear window which I named in my mind 'the Button Couch'. (Ishiguro, с. 90) — Біля дальнього вікна у спальні стояв м'який диван кремового кольору - подумки я називала його Диваном-гудзиком. (Ішігуро, с. 60)*
2. *Rosa began to discuss something else then, but I went on thinking about the Coffee Cup Lady and her Raincoat Man, and about what Manager had said. (Ishiguro, с. 42) — Тоді Роза завела розмову про щось інше, але мені не йшла з думок пані Філіжанка й Чоловік у дощовику, а також слова Завідувачки. (Ішігуро, с. 29)*
3. *What's important,' the food blending woman said, 'is that this next generation learn how to be comfortable with every sort of person. (Ishiguro, с. 116) — Те нове покоління мусить уміти спілкуватися з різними людьми, це найважливіше, - знову озвалася жінка-комбайн. (Ішігуро, с. 75)*
4. *I remained for a time in front of the picture frame gate, watching the grass lean one way then the other, wondering what other trails might be hidden within it, and how I might help to rescue Josie from her sickness. (Ishiguro, с. 197) — Я ще трохи постояла перед хвірткою-рамою - спостерігала, як трава хилиться то на один бік, то на другий, і думала, які ще стежки в ній ховаються і як я можу допомогти врятувати Джозі від хвороби. (Ішігуро, с. 122)*
5. *We emerged out in the Sun's patterns beside a building with a 'Hiring Now' sign, and soon we were among pedestrians, and the sidewalk had small trees. (Ishiguro, с. 357) — Ми знову виїхали на візерунки Сонця біля будівлі з табличкою «Наймаємо на роботу» і скоро опинилися серед пішоходів, а на хіднику з'явилися невисокі дерева. (Ішігуро, с. 215)*

6. *I could see how it was shaped like a **pie segment**, the sharp end pointed towards us.* (Ishiguro, с. 415) — *Я бачила, що воно було схоже на **шматок пирога**, гострим кінцем до нас.* (Ішігуро, с. 246)

7. *Beside me, on my side, an **apron man** had emerged from the Grind Our Own Beef building and was sweeping the sidewalk.* (Ishiguro, с. 359) —

*З будівлі з табличкою «Ми самі мелемо м'ясо» вийшов **чоловік у фартуху** й узявся **замітати хідник із мого боку.** (Ішігуро, с. 216)*

Підсумовуючи, слід зазначити, що Клара бачить світ по дитячому, інколи дуже абстрактно, але водночас вона вчиться бачити усе інакше, як людина. Саме тому ми спостерігаємо саме такі проілюстровані вище приклади називання речей чи людей. Крім того, перестановка слів використовується в першу чергу для того, аби адаптувати традиційну для англійської мови сполучуваність слів на український лад враховуючи питомі правила сполучуваності слів. Застосування такого типу трансформацій зумовлюється передусім незбігом мовних структур.

## 2.7. Контекстуальна заміна

Контекстуальна заміна – це такий вид перекладу, в результаті якого перекладач відмовляється від використання існуючих еквівалентів. Відповідно до цього перекладачі змушені щоразу шукати специфічні шляхи перекладу, із врахуванням мовленнєвих норм і традицій мови перекладу та значення слова в межах контексту, оскільки не існує чітких правил формування контекстуальних замінів [12, с. 287].

У зв'язку з викладеним вище, існує щонайменше чотири ключових прийомів створення контекстуальних замінів:

- 1) смислова диференціація;
- 2) прийом генералізації;
- 3) прийом конкретизації;
- 4) антонімічний переклад [12, с. 287].

Наведемо приклад на підтвердження смислової диференціації:

1. *At that moment the Sun was in the gap of sky, and Josie screwed up her eyes immediately and turned back to me.* (Ishiguro, с. 25) — *Сонце опинилося у прогалині між будинками, і Джозі, примружившись, тут же повернулася до мене.* (Ішігуро, с. 19)

Перекладачка замінила еквівалент *небо* значенням *будинок*. Цьому є пояснення, яке полягає у тому, що за контекстом героїні роману спілкуються у крамниці з видом на місто, а саме на багатоповерхівки, тому за логічним висновком запропонований переклад є доречним.

## 2.8. Транскодування (транслітерація)

Для передачі звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу, перекладачі застосовують метод транскрибування [12, с. 282].

Виокремлюють чотири різновиди транскрибування:

1. Транскрибування – відтворення звукової форми слова перекладної мови літерами мови перекладу;
2. Транслітерація – зображення слова вихідної мови літерами;
3. Змішане транскодування – використання здебільшого транскрибування у сполученні з транслітеруванням;
4. Адаптивне транскодування – адаптація форми слова вихідної мови до граматичної та/або фонетичної побудови мови перекладу.

Транскодування, здебільшого, застосовують до термінів, у складі яких є міжнародні елементи термінів давньогрецького або латинського походження.

Щоб уникнути дублетність термінів та не порушувати структуру терміносистеми, перекладачу слід переконатися у відсутності перекладного відповідника слова, що перекладається у мові перекладу.

Розглянемо цю трансформацію на прикладі:

1. *Ever more cones and cylinders – or what appeared to be **fragments** of them – were squeezing into any spaces left around me.* (Ishiguro, с. 401) — *У вільні куточки довкола мене втискалися все нові й нові конуси й циліндри - чи принаймні їхні **фрагменти**.* (Ішігуро, с. 239)

*Fragments* –

- 3) Невеликий шматок або частина, особливо коли відламується від чогось цілого [52].
- 4) Частина, відламана, відокремлена або неповна [66].

*Фрагменти* – окрема частина твору мистецтва, уривок тексту; уламок посудини, викопної кістки і т. ін. [39].

## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проаналізувавши лексико-семантичні трансформації застосовані у мовленні роботів, ми дійшли висновку, що мовлення штучного інтелекту має тенденцію до розвитку та уподібнюється до людського спілкування. Задум автора полягав у тому, щоб продемонструвати, що Клара здатна виявляти та транслювати емоції персонажів у міру їхнього виникнення, щоб підтвердити теорію, що роботи теж можуть мати справжні почуття і що вони дійсно вміють розвиватися. Клара дізнається, що роботи можуть відчувати більше однієї емоції одночасно, інколи навіть суперечливі та не схожі одна на одну емоції. Але не зважаючи на те, якою мірою Клара стає більш схожою на людину, розрив між людським та штучним світами все ще залишається.

Також ці запрограмовані машини бачать оточення по-своєму, а саме у геометричних проекціях, та не завжди можуть називати речі своїми іменами, а тому вигадують власні назви, ототожнюючи ці предмети відповідно до їх ознак або форм. Саме тому ми можемо простежити велику кількість назв геометричних фігур. Фігури, місця та оточення декодуються як розташування “квадратів”, реконструювання матеріальної реальності у вигляді сітки, яка є відображенням “настрою” Клари або які вказують на емоційний та соціальний настрій зовнішнього світу. Її радикально уважне налаштування на множинну та суперечливу структуру реальності стає джерелом чужої емпатії.

Наступний зроблений нами висновок полягає у тому, що автор роману не наділяв лексеми додатковою конотацією, порівняно з українським перекладом. Аналіз прикладів продемонстрував частотний вжиток емоційно-забарвленого перекладу нейтральної лексики. Це можна пояснити індивідуальними прагненнями перекладача відповідно до власного сприйняття змісту тексту.

Крім того, деякі відповідники були підібрані неякісно, тому ми запропонували власні аналоги. Загалом, перекладачкою було використано наступні трансформації: нейтральні та емоційно-забарвлені еквіваленти, конкретизацію значення, пермутацію/перестановку слів, контекстуальну заміну та транскодування.

Підсумовуючи усе зазначене вище, варто наголосити на тому, що під-час перекладу художніх романів, перед перекладачами постає багато суперечностей та викликів, які впливають на вибір тієї чи іншої перекладацької трансформації.

**РОЗДІЛ 3.**  
**СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ**  
**ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДСЬКОГО МОВЛЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ**  
**РОМАНУ К. ІШІГУРО “КЛАРА І СОНЦЕ”**

**3.1. Переклад за допомогою нейтральних еквівалентів**

1. *You're right. Time to face the music.* (Ishiguro, с. 111) — *Час відбутися ці тортури.* (Ішігуро, с. 72)

Вираз *face the music* у англomовному словнику має такі значення:

- 1) прийняти критику чи покарання за те, що зроблено [52];

2) нести відповідальність за скоєне [52].

За контекстом, героїня Джозі повинна була доєднатись до інтеграційної зустрічі, на яку вона зовсім не хотіла йти. Ця зустріч була для неї неприємною та нудною. Тож дібраний перекладачкою відповідник повністю відповідає змісту оригіналу.

2. *Their intake of **unlifteds** is less than two percent.* (Ishiguro, с. 220) — *Бо зі всіх, кого вони зараховують, **непіднесених** - навіть не два відсотки.* (Ішігуро, с.135)

Луксема *unlifteds* має такі дефініції:

- 1) не переміщати щось із нижчого становища до вищого [52];
- 2) відсутність зростання чи просування у позиції чи становищі [66].

Словник української мови пропонує такі визначення лексеми *непіднесений*:

- 1) в якому не виражається намагання звеличити, надати ваги, значення кому-, , чому-небудь [39];
  - 2) не сприяти наближенню чого-небудь, поліпшення відчуття чогось [39];
  - 3) не переміщати, піднімати кого-, що-небудь угору [39].
3. *Do you suppose you can **pull it off**?* (Ishiguro, с. 368) — *Думаєш, тобі **вдасться її зіграти.*** (Ішігуро, с. 221)

У англомовному словнику *pull sth off* означає:

- 1) досягти успіху в чомусь складному чи несподіваному [52];
- 2) робити щось незважаючи на труднощі [52].

За контекстом *It* замінює роль, яку мала *зіграти AF Клара, відтворивши поведінку хворої подруги Джозі.* Отже дібраний відповідник повноцінно відтворює значення оригіналу.

4. *Creep me out.* (Ishiguro, с. 193) — *Ти мене лякаєш.* (Ішігуро, с.120)

Фраза *creep out* має таке значення: *викликати (у когось) незручне відчуття, нервозність чи страх: викликати (у когось) мурашки.*

Паралельно, лексема *лякати* тлумачиться так: своїм виглядом або діями викликати почуття страху, переляку [39].

5. *In fact I was **in a tight spot**.* (Ishiguro, с. 364) — *Понав я на слизьке.* (Ішігуро, с. 219)

Вираз *to be in a tight spot* має наступне тлумачення: *опинитися в складній ситуації* [39].

Запропонований переклад має ідентичне значення – *потрапити у дуже скрутне становище* [40].

6. *We've time to kill.* (Ishiguro, с. 367) — *У нас і так повно часу.* (Ішігуро, с. 221)

Вираз *to have time to kill* має таке значення:

- 1) не мати чим зайнятися протягом певного періоду [52];
- 2) мати додатковий, позаплановий час [52].

### 3.2. Переклад за допомогою емоційно-забарвлених еквівалентів

1. *You notice and absorb so much.* (Ishiguro, с.20) — *Стільки всього помічаєш і вловлюєш.* (Ішігуро, с. 16)

Словник англійської мови виокремлює такі значення лексеми *absorb*:

- 1) поглинати щось поступово [52];
- 2) повністю розуміти факти чи ідеї та запам'ятовувати їх [52];
- 3) привертати чиюсь увагу [52].

Словник української мови пропонує такі дефініції лексеми *вловлювати*:

- 1) сприймати, розпізнавати, помічати що-небудь органами чуттів [39];
- 2) схопити що-небудь на льоту [39];
- 3) осягати розумом або помічати щось підсвідомо, інтуїтивно [39];

2. *You probably thought I'd cleared right out.* (Ishiguro, с. 45) — *Ти вже, певно, подумала, що я дала драпака.* (Ішігуро, с. 30)

*Clear out* має такі значення в англійській мові:

- 1) залишити місце [52];
- 2) залишити будівлю чи інше місце, особ. без особливого попередження [52];
- 3) вигнати або прогнати когось [52].

Фразеологізм *дати драпака* має таке тлумачення: *швидко бігти, тікати* [40].

3. *Oh, Chrissie. What did I say? I didn't mean...* (Ishiguro, с. 116) — *Ой, Кріссі.*

*Що я таке бовкнула? Я не мала на увазі...* (Ішігуро, с. 75)

Лексема *say* має такі дефініції:

- 1) вимовляти слова чи звуки, висловлювати думку чи речення, констатувати факт чи давати вказівку [52];
- 2) виражати думки словами [66].

Український відповідник *бовкати* є розмовним словом і тлумачиться наступним чином: *говорити, не обдумавши, навмання; говорити те, чого не слід* [39].

4. *'Before those kids come back. Or that crazy mother.* (Ishiguro, с. 144) — *Поки ті діти не повернулися. Чи та божевільна мамця.* (Ішігуро, с. 90)

Лексема *mother* в словниках англійської мови має такі значення:

- 1) жінка, яка народила [52];
- 2) титул жінки, яка відповідає за монастир або займає високе становище у ньому [52].

В українській мові лексемі *мамця* відповідає таке тлумачення: *пестл. до мама, називання матері й звертання до неї* [39].

5. *Josie just says what she thinks. Doesn't care if she says the wrong thing.* (Ishiguro, с. 178) — *Вона була не така, як Джозі. Джозі каже все, що думає. Байдуже, ляпне вона якусь дурницю чи ні.* (Ішігуро, с. 109)

*To say the wrong thing* в англійській мові має таке значення: *говорити про щось незрозуміле, ображати когось* [66].

У Словнику української мови *ляпати дурницю* означає: *говорити нісенітницю* [39].

6. *You were like, pray this, pardon me that.* (Ishiguro, с. 289) — *Ти ходив весь такий "прошу-перепрошую".* (Ішігуро, с. 174)

Словники англійської мови не тлумачать цілісно цю фразу, тому ми вирішили перекласти її по частинам. Лексема *pray* вживається у такому значенні: *примусовий спосіб сказати "будь-ласка", просити* [52]. *Pardon me that* тлумачиться як: *пробачте мені за це* [52]. Тож перекладачка підбрала влучний відповідник.

7. *Take AF instead. Can't figure it.* (Ishiguro, с. 302) — *Біс її зна.*  
(Ішігуро, с. 181)

Лексема *figure* у словниках англійської мови має такі тлумачення:

- 1) очікувати або думати, що щось станеться [52];
- 2) виглядати незрозуміло [66];
- 3) не розуміти чогось чи когось або не знаходити рішення проблеми після довгих роздумів [52].

Фраза *біс її зна* тлумачиться таким чином: *лайл. невідомо, незрозуміло* [37].

8. *Here, animal, ' he said to Josie.* (Ishiguro, с. 314) — *Привіт, Джозі! Моє улюблене диковисько!* (Ішігуро, с. 191)

Англомовні словники пропонують такі визначення лексеми *animal*:

- 1) все, що живе і рухається, включаючи людей, тварин, птахів тощо [52];
- 2) використовується для опису того, до якого типу людини або речі відноситься хтось або щось [52];
- 3) людина, яка розглядається переважно як нераціональна [66];
- 4) особа з особливим інтересом або здібностями [66].

Україномовний словник пропонує дефініції до лексеми *дивовисько, яке походить від слова диво*:

- 1) те, що викликає подив, здивування; чудо [39];
- 2) стан, викликаний здивуванням [39].

Можемо дійти висновку, що запропонована перекладачем лексема *диковисько* походить від слова *дикий*, а отже має значення: сором'язливий, відлюдкуватий [Словник української мови]. Проводимо паралель між твариною та дикістю.

9. *Then we're to rendezvous at this sushi place.* (Ishiguro, с. 365) — *А потім ми маємо здибанку у якомусь суши барі.* (Ішігуро, с. 220)

Лексема *rendezvous* має такі тлумачення:

- 1) домовленість про зустріч з кимось, особливо таємно, у певному місці та у певний час [52];
- 2) місце, де певна група людей часто зустрічається за домовленістю чи звичкою [52];

3) зустрітися у певному місці [66].

Відповідник *здибатися/здибуватися* тлумачиться так: діал. зустрічатися з ким-небудь, ідучи або прийшовши кудись [39].

10. *Helen, I really don't need you to **interpret** for me.* (Ishiguro, с. 404) — *Гелен, мені не треба нічого **розжовувати**.* (Ішігуро, с. 240)

У англомовних словниках вказані наступні дефініції лексеми *interpret*:

- 1) висловлювати свою думку стосовно чогось [52];
- 2) пояснювати комусь щось [66].

Лексема *розжовувати* має такі значення:

- 1) пряме значення роздрібнювати, розминати зубами [39];
- 2) переносне значення дуже докладно пояснювати, розтлумачувати щонебудь [39].

11. *You're going to get well, **honey**.* (Ishiguro, с. 412) — *Ти видужаєш, **пташко**.* (Ішігуро, с. 241)

Англійська лексема *honey* має такі дефініції:

- 1) пряме значення – солодка, липка, жовта речовина, яку виготовляють бджоли та використовують як їжу [52];
- 2) переносне значення – ім'я, яким ти називаєш когось, хто тобі подобається або кого дуже любиш [52].

Лексема *пташка* має такі визначення в українському словнику:

- 1) зменш.-пестл. до птах [39];
- 2) у пестливому звертанні до дитини, дівчини, жінки [39].

12. *You were always partial to **donuts**.* (Ishiguro, с. 423) — *Ти завжди любив **пампушки**.* (Ішігуро, с. 251)

Лексема *donut* має таке визначення: *невеликий зазвичай кільцеподібний шматок солодкого смаженого тіста* [66].

Україномовний словник пропонує таку дефініцію лексеми *пампушка*: *невелика кругла булочка з пшеничної, житньої або гречаної муки* [39].

У цьому прикладі спостерігаємо прагматичну адаптацію та одомашнення. Слово *donut* американського походження в той час як слово *пампушка* більш

звичне саме українському народу. За зовнішнім виглядом та технікою приготування ці дві страви відрізняються, але в той же час мають спільні риси також. В українській мові ми маємо ще один відповідник *пончик* – круглий, звичайно солодкий, пиріжок, смажений в олії, маслі і т. ін [Словник української мови]. Перекладачка орієнтується на культурні традиції широкої цільової аудиторії.

13. *He likes, you see, to nurture an image of himself as a very decent person.* (Ishiguro, с. 443) — *Йому, розумієш, подобається **ліпити** собі образ дуже порядної людини.* (Ішігуро, с. 262)

Англомовні словники тлумачать лексему *nurture* наступним чином:

- 1) допомогти розпланувати щось або розвиватися та бути успішним [52];
- 2) спосіб, у який виховують дітей [52];
- 3) забезпечити живленням [66];
- 4) навчати [66].

Паралельно, лексема *ліпити* має такі значення:

- 1) робити що-небудь з в'язкої, пластичної речовини, матеріалу [39];
- 2) перен. виховувати [39];
- 3) розм. те саме, що приклеювати; чіпляти [39].

14. *He'd bought a car, which he'd named 'the Wreck', and would regularly drive to the city to meet his new friends.* (Ishiguro, с. 481) — *Він купив автомобіль, прозвавши його **Драндулетом**, і тепер часто їздив до міста зустрітися з новими друзями.* (Ішігуро, с. 290)

Лексема *wreck* в англійській мові має наступні дефініції:

- 1) транспортний засіб або корабель, які були знищені або сильно пошкоджені [52];
- 2) хтось у поганому фізичному чи психічному стані [52].

Словник української мови тлумачить лексему *драндулет* наступним чином: розм. роздובбаний транспортний засіб, роздובбайка, тарантайка, торохкотілка [37].

Підсумовуючи, слід відмітити, що перекладачка вжила еквівалентні відповідники розмовного типу з додатковою конотацією. Для мовлення людей це є типовим явищем, порівняно з мовленням штучного інтелекту.

### 3.3. Контекстуальна заміна

1. *I was surprised at you this morning, Klara,' she said. 'You of all people.* (Ishiguro, с. 60) — **Не чекала від тебе такого.** (Ішігуро, с. 39)

*You of all people* має приблизне значення: *саме ти/тобою з-поміж усіх інших*. Запропонований перекладачкою варіант перекладу є доречним та підібраний з урахуванням контексту.

2. *Perhaps you can see now,' Rick said, opening his eyes despite the Sun's pattern. 'See how I need to save Josie from **this lot**.* (Ishiguro, с. 143) — *Можє, тепер ти розумієш, - сказав Рік, розплющивши очі попри візерунок Сонця, - чому я так хочу врятувати Джозі від **таких, як вони**.* (Ішігуро, с. 89)

Лексема *lot* у словниках англійської мови має такі визначення:

- 1) все/всі [52];
- 2) кількість або набір речей [52];
- 3) усі члени наявної групи чи виду [66].

За контекстом розмова йшла про вечірку “піднесених” дітей, які негативно впливають на Джозі, ліпшу подругу Ріка. Отже, перекладачка використала контекстуальне уточнення.

3. *'Look, Josie, you know my mother's not always so well. It's not as if she made a decision about it'. But she does make decisions, right? One thing, she made a decision about you. **Back whenever**'.* (Ishiguro, с. 219) — *Але ж усе інше вона вирішує, правда? От вирішила же, як тобі жити. **Сто років тому**.* (Ішігуро, с. 134)

Фраза *back whenever* має таке дослівне значення: *коли завгодно в минулому*. У цій ситуації не обійтись без контексту. За контекстом маємо значення *дуже давно / з народження*. Тому дібраний відповідник відповідає змісту.

4. *'Thank you,' I said. 'Thank you for choosing me.' 'No-brainer.'* (Ishiguro, с. 500)  
 — Дякую, - сказала я. - Дякую, що ти вибрала мене.' **'Я відразу знала, що хочу саме тебе.'** (Ішігуро, с. 300)

No-brainer має такі дефініції у англомовних словниках:

- 1) щось на кшталт рішення, яке є дуже легким або очевидним [52];
- 2) те, що вимагає мінімум роздумів [66].

Тож перекладачка підбрала відповідник, який повноцінно передає зміст повідомлення у контексті.

5. *Seems dumb. But you definitely sound that way.* (Ishiguro, с. 204) — Звучить по-дурному. Але ти теж якись **дурниці мелеш.** (Ішігуро, с. 126)

Sound that way дослівно перекладається як: *звучати певним чином*. Але у контексті є уточнення, яким саме чином. У нашому випадку *dumb* є цим уточнювальним словом. У англомовному словнику лексема *dumb* має таке тлумачення: *дурниці* [52].

6. *'What you were saying earlier,' the Mother said. 'About her getting well. Some special kind of help coming along. You were just talking, right?'* (Ishiguro, с. 188) — А те, що ти тоді сказала, - мовила мама. - Що вона одужає. І що прийде якась особлива допомога. Це ж ти просто **придумала, правда?** (Ішігуро, с.114)

У англомовних словниках зазначено, що лексема *talking* має наступні дефініції:

- 1) обговорювати щось з кимось, часто намагатися знайти вирішення суперечки [52];
- 2) вимовляти слова вголос; говорити з кимось [52];
- 3) висловлювати або обмінюватися ідеями за допомогою усних слів або мови жестів [66];
- 4) розголошувати секретну або конфіденційну інформацію [66].

Лексема *придумувати* у словнику української мови має дещо інші тлумачення:

- 1) гадаючи, міркуючи, додумуватись до чого-небудь [39];
- 2) створювати або винаходити що-небудь таке, чого раніше не існувало [39].

За контекстом, ми розуміємо, що мова йде саме про здогадки чи міркування, тому запропонований переклад точно віддзеркалює зміст.

7. *He's so full of shit these days.* (Ishiguro, с. 403) — *Цілими днями присідає їй на вуха*, - сказала мама й рушила до них. (Ішігуро, с. 240)

Вираз *full of shit* у словнику англійської мови має такі значення:

- 1) завжди говорити дурниці або неправду [74];
- 2) постійно давати обіцянки, плани чи претензії, чудово знаючи, що ніколи не виконаєш [74];
- 3) боятися бути відвертим [74];
- 4) той, хто ненадійний, фальшивий, неправдивий, брехун [74];
- 5) грубий вираз, який використовується для того, щоб сказати, що хтось часто говорить неправильні або дурні речі [74].

У словнику сучасного українського сленгу, вираз *присідати на вуха* тлумачиться так: *набридати розмовами*. [38]. Отже, запропонований переклад має дещо інший відтінок значення порівняно з оригіналом. На нашу думку, перекладачка пристосувала вираз до контексту.

### 3.4. Недосконало перекладені слова

1. *But yesterday, we were driving by and I saw you, and I thought that's her, the AF I've been looking for!' She laughed again.* (Ishiguro, с. 19) — *Але вчора, коли ми проїжджали мимо і я побачила тебе, то подумала: «Ось вона! ШП, яку я шукала!»* (Ішігуро, с.19)

Лексема *мимо* співзвучна зі словом рос. походження, тому доречніше було б замінити її на український відповідник *повз*, яке має наступне визначення: *не зупиняючись, не затримуючись біля кого-, чого-небудь, минаючи когось, щось* [39].

2. *Then a moment later she said: 'Maybe it looks like I'm being hard.* (Ishiguro, с. 168) — *Може, тобі здалося, що я надто строга.* (Ішігуро, с.104)

Вираз *to be hard on somebody* має такі дефініції:

- 1) критикувати когось несправедливо або бути надто суворим з ними [74];
- 2) погано впливати на когось [72].

Лексему *строгий* варто замінити на український відповідник *суворий*, аби уникнути впливу рос. мови. *Суворий* – який виражає твердість, непохитність; серйозний, непривітний [39].

3. *Klara?* 'Josie stirred behind me. 'Is Mom **back** too? (Ishiguro, с. 439) — *Кларо?*  
- *заворушилась позаду мене Джозі. - Мама теж **уже** вернулася?* (Ішігуро, с. 260)

Лексему *вернутися* краще замінити на *вертатися*, для уникнення калькування. *Вертатися* – *іти, їхати і т. ін. назад; повертатися* [39].

4. *Come back quick if I send signal.* (Ishiguro, с. 193) — *Як маякну - швидко **вернешся**.* (Ішігуро, с. 120)

У цьому прикладі маємо ідентичну ситуацію, як і у попередньому.

### 3.5. Транскодування (транслітерація)

1. *P-E-G Nine solution.* (Ishiguro, с. 382) — *ПЕГ-розчин.* (Ішігуро, с. 229)

### ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Підсумовуючи лексико-семантичні трансформації, які зустрічаються у мовленні людей слід відмітити те, що мовне розмаїття є фундаментальним аспектом людської культури та ідентичності. Це унікальне та багате вираження різноманітності людського досвіду та думок, що відображає різні способи, якими люди розуміють навколишній світ і взаємодіють із ним.

Людська мова надзвичайно різноманітна – її різні види мають відмінні способи досягнення однакових функціональних цілей. Будь-яка мова дозволяє своїм користувачам висловити практично будь-яку думку, яку вони можуть осмислити. Ці риси роблять її унікальною в біологічному світі.

Більша частина людських реплік, безумовно, перекладена способом добору нейтральних або емоційно-забарвлених еквівалентів. Крім того, аби виконати якісний переклад, слід брати до уваги значення усіх лексем у контексті, адже саме тоді, перекладач може помітити усі експліцитні значення й підібрати влучний відповідник. Між іншим, на наш погляд, були приклади недосконало перекладених лексем чи виразів з використанням русизмів та кальок, тому нами було запропоновано власні відповідники. Найменш вживаною трансформацією виявилось транскодування.

## ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження підтверджує, що нині, уявлення про існування будь-якої культури неможливе без перекладознавства, яке, безумовно, не тільки сприяє взаєморозумінню між націями, цивілізаціями та, звичайно, між їхніми культурними досягненнями, але й підтримує поступове, темоцентричне, жанрове та ідеологічне процвітання літератури. Художній переклад не дарма вважається непростим та багатостороннім явищем, яке має вияв у різноманітних сферах людського функціонування і, безпосередньо, встановлює зв'язок між протилежними науками, де має певне функціональне навантаження. Більше того, художні тексти наділені специфічною лінгвістичною та літературознавчою будовами, які мають певний взаємовплив, продукуючи, у свою чергу, єдину мистецьку систему – художній текст.

У перекладі художньої літератури важливу роль відіграє письменник, перекладач та читач, кожному з них притаманна власна особливість. Кожен перекладач намагається уникнути порушення цілісності таких текстів з метою збереження кращого сприйняття змісту оригіналу читачем. Таким чином задля виокремлення особливостей художнього перекладу необхідним є опанування процесу та продукту перекладу. Коли перекладача спіткає велика кількість

перекладацьких труднощів, він має продемонструвати істинну мистецьку творчість та віртуозність, для того щоб знайти правильні вирішення проблем.

Вагомим є також досягнення адекватності та еквівалентності перекладу, які тісно пов'язані з добором влучних мовних засобів, які відповідають за змістову та структурну форму тексту оригіналу. Адекватність полягає у тому, що адресати мають сприйняти переклад максимально схожим до оригіналу та розтлумачити мету, поставлену автором.

Дедалі частіше позиція щодо еквівалентності поділяється на взаємозв'язок між повнотою та точністю змісту, або на збереження ідентичного змісту, сенсу, семантико-синтаксичного та функціонально-комунікативного повідомлення оригіналу мовою перекладу. Важливо також наголосити на тому, що переклад художнього тексту спричиняє необхідність брати до уваги всі специфічні особливості тексту художнього твору та використовувати усі навички, вміння задля досягнення найбільш якісного перекладу.

Наступним важливим аспектом перекладу є розуміння особливостей жанру антиутопії. Аналіз показав, що цей жанр пропонує читачам твори, у яких можна простежити майбутнє, а саме на що може перетворитися світ. Можливість прочитати історію про жахливе суспільство, яке є результатом різноманітних версій проблем реального життя, дає читачам поштовх відкрити очі та надає їм мотивацію поставити під сумнів владу та устрій. Читачі з зацікавленням сприймають антиутопічні історії, тому що вони здатні підняти напружені та актуальні теми з метою замислення над їх вирішенням. Зображення світів у антиутопічних творах може бути жахливим, оскільки показує різні версії нашої реальності, доведені до екстремального рівня небезпеки. Антиутопічна література здатна створити ідеальне поєднання як захоплення, так і страху, саме тому велика кількість читачі є прихильниками цього жанру. Головні герої антиутопії мають багато схожих характеристик. До них належать:

- вони часто відчують себе в пастці і намагаються втекти;
- у головного героя часто виникають питання про існуючі соціальні та політичні системи;

– вони вважають, що з суспільством, у якому вони живуть, щось відбувається не належним чином. Вони вірять у це, навіть якщо інші цього не бачать;

– герої допомагають читачам розпізнати негативні аспекти антиутопічного світу через їхню перспективу.

Останнім часом автори антиутопії повертаються до ідеї конфлікту між наукою та особистістю. Зрозуміло, що антиутопічна форма текстів ще й досі залишається невичерпаною і продовжуватиме процвітати у світі на багато років вперед. Крім того, антиутопія тісно пов'язана з фантастикою. Кадзуо Ішігуро прихильник поєднання різних жанрів в одному романі. У науковій фантастиці, наприклад, людство стурбоване технологічними змінами та розвитком наукових експериментів, а також соціальними, кліматичними, геологічними та екологічними змінами. Це дозволяє читачам мислити масштабніше. Так само, як і в антиутопії, метою героя є або втеча, або руйнування суспільного ладу. Однак ця історія часто залишається нерозгаданою. Іноді людство змінюється самостійно, щоб відповідати нормам суспільства.

Відтак, варто також враховувати прагматичні аспекти перекладу, адже саме прагматика тісно пов'язана з індивідуальним сприйняттям змісту окремим індивідом, що у свою чергу впливає на якість перекладу. Однак процес досягненні прагматичної еквівалентності в перекладі з вираженням усіх семантичних особливостей мови оригіналу тексту, значення слів, їх вживання та їх зв'язок з іншими словами створюють ряд перешкод. Враховуючи те, що перекладач має створити цільовий текст, який має бути рівним вихідному тексту відповідно до теорії релевантності, варто враховувати когнітивні та культурні відмінності також. Значення, виражене в контексті, аналізується для того, щоб виявити “справжнє” значення через прагматичні особливості. Прагматичний потенціал тексту характеризується змістом і формою інформації. Зміст і форма це наявні в мові виражальні засоби, які автор використовує відповідним чином.

Отже, перекладач має докласти максимум зусиль щоб зробити цільовий текст релевантним для одержувача. Аналіз продемонстрував, що кодування,

передача та декодування є безсумнівно суттєвими елементами в міжкультурному спілкуванні, однак, велика частина подібного діалогу також залежить від використання одержувачем відповідного контексту та його індивідуальної інтерпретації змісту. Іншими словами, аналізу лише семантичного змісту не завжди достатньо, аби повністю зрозуміти значення конкретного висловлювання, оскільки це значення може залежати від контекстних деталей, а також від поєднань з іншими лексемами.

У випадках, коли неможливо використати словникові відповідники слів мови оригіналу через певні розбіжності у значенні та контексті, за допомогою звертаються до лексико-семантичних трансформацій. З метою дослідження стратегії еквівалентності за допомогою лексико-семантичних трансформацій, ми послуговуємося працею В. І. Карабана “Переклад англійської наукової і технічної літератури”. У аналізованому романі ми спостерігаємо переплетення двох абсолютно різних світів, а саме світу штучного інтелекту та людського світу, тому ми вирішили проаналізувати окремо мовлення роботів та людське мовлення. Зіставний аналіз оригінального тексту К. Ішігуро “Клара і Сонце” і його перекладу Г. Лелів дозволив виявити багато спільних рис між штучним та людським мовленням.

Проаналізувавши приклади ми виявили, що у мовленні роботів застосована велика кількість розмовної лексики, це може бути зумовлено тим, що автор хотів продемонструвати розвиток роботів, адже АФ Клара дізнається, що люди можуть відчувати більше ніж одну емоцію одночасно, навіть суперечливі емоції. Вони іноді кажуть одне, а під цим мають на увазі інше, обмінюючись “секретними повідомленнями” завдяки міміці обличчя. Незважаючи на те, що роботи є запрограмованими машинами саме у перекладі мовлення штучного інтелекту застосована найбільша кількість лексико-семантичних трансформацій. Це показник їхнього уподібнення до людей. Крім того важливо наголосити на тому, що штучні друзі бачить світ інакше, наприклад робити, які щойно куплені у магазині, розвиваються разом з їхніми власниками та декодують оточення. Їх сприйняття світу напочатку відбувається за

допомогою геометрії, а саме геометричних фігур, які вони виділяють навіть певними відтінками значень, на кшталт “приємний”, “безпечний”, “небезпечний”, “поганий” і т.д. Саме таким чином вони пізнають світ та відкривають для себе нові можливості. Втім, деякі відповідники було підібрано неякісно, тому ми запропонували власні аналоги задля збереження композиції роману.

Тож перед перекладачами постає багато суперечностей та викликів які впливають на їх вибір тієї чи іншої перекладацької трансформації.

Саме характерний емоційний фільтр, через який роботи бачать світ, робить їх такими особливими. Кожен за своєю природою унікальний, а саме сприйняття роботом оточення визначається спостереженнями, а їх різноманітні емоційні лінзи створюють ауру унікальності. На противагу, у людському мовленні зафіксована менша кількість лексико-семантичних трансформацій, але водночас, людське мовлення також різноманітне та різнобарвне, а головне, непередбачуване, оскільки присутня розмовна лексика також. Отже, переклад мовлення обох світів є справжнім викликом для перекладача.

Таким чином, перекладач найчастіше вдавалась до перекладу за допомогою нейтральних еквівалентів. Цим способом перекладено 33.3% слів. Звичайно, в деяких випадках можна помітити переклад за допомогою емоційно-забарвлених відповідників – 29,8%. Також зафіксовані недосконалі переклади, близько 13%. Інколи контекст допомагав перекладачеві зрозуміти значення слова, тому 9,5% слів перекладено способом контекстуальної заміни. Окрім того, виявлено близько 10% слів, переклад яких здійснено завдяки пермутації. Були випадки, коли слова мовою оригіналу мали широкий спектр значень, тому 3,6% слів перекладено способом конкретизації значення. Найменш вживаною трансформацією виявилось транскодування, близько 2,5% слів.

Перспективу дослідження може скласти подальше дослідження творів жанру антиутопії та їх англо-українських та українсько-англійських перекладів з метою віднаходження ефективних перекладацьких трансформацій для відтворення в перекладі жанрової особливості творів на різних рівнях.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2004. 344 с.
2. Березан К. В. Прагматичні особливості перекладу науково-фантастичних текстів (на прикладі повісті Рея Бредбері “Марсіанські хроніки”) : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. Старобільськ : Видавництво ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2017. С. 272–279.
3. Бойко Я. В. Креативна особистість перекладача як фактор діахронної множинності перекладів (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра) : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філологія. 2021. С. 41–51. URL: [https://www.researchgate.net/publication/354785086\\_KREATIVNA\\_OSOBISTIST\\_PEREKLADACA\\_AK\\_FAKTOR\\_DIAHRONNOI\\_MNOZIN\\_NOSTI\\_PEREKLADIV\\_NA\\_MATERIALI\\_UKRAINSKIH\\_RETRANSLACI\\_J\\_TRAGEDIJ\\_V\\_SEKSPIRA](https://www.researchgate.net/publication/354785086_KREATIVNA_OSOBISTIST_PEREKLADACA_AK_FAKTOR_DIAHRONNOI_MNOZIN_NOSTI_PEREKLADIV_NA_MATERIALI_UKRAINSKIH_RETRANSLACI_J_TRAGEDIJ_V_SEKSPIRA)
4. Боса Т. С. Художній переклад у сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки.* 2010. № 11. С. 5–11. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvprpu\\_2010\\_11\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvprpu_2010_11_4)
5. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : навч. посіб. Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. 430 с.
6. Давиденко Г. Й. Історія новітньої зарубіжної літератури : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
7. Дяченко, Ю. С. Відтворення маркованості індивідуального мовлення у художньому перекладі. Мовні і концептуальні картини світу : збір. наук. праць. Вип. 2. 2010. С. 136–43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks\\_2013\\_2\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_2_18)
8. Єрмоленко С. Я., Русанівський В. М. Літературна мова і художній переклад. *Мовознавство.* 1970. № 3. С. 66 – 77.

9. Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Леберта «Крейзі»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 21. С. 147–159. URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptk1\\_2012\\_21\\_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptk1_2012_21_22)
10. Іконнікова М. В. Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства ХХ століття. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. С. 142-145. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/1711/>
11. Іленьків Г. В. Літературна антиутопія як форма відображення політичної дійсності. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. Вип. 7. 2015. С. 364–372.
12. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2004. 577 с.
13. Караневич М. І. Відтворення прагматичного потенціалу художнього твору в перекладі. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Сер. Філологія. 2019. С. 29–31. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2227>
14. Клименко Л. В. Художній переклад як вид міжкультурної комунікації в контексті євроінтеграції. *Літературознавчі студії*. 2015. Вип. 1(1). С. 228–235 .
15. Коломієць С. С., Кулезньова С. С. Жанрово-стильова домінанта в перекладі текстів інтернет-дискурсу. *Крымский респ. ин-т последипломного пед. образования*. Симферополь : Издательство КРИППО, 2012. № 3. С. 282–284.
16. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
17. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2001. 448 с.
18. Кравцова О. А. Мовленнєві прояви особистості перекладача у тексті перекладу. *Новітня філологія*. 2010. Вип. 14. С. 143–147.

19. Кравченко Т. В. Особистість перекладача як суб'єктивний фактор перекладу (на прикладі перекладу книги Кейт Фокс "Спостерігаючи за англійцями"). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія*. 2021. С. 42–46. URL: [https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2\\_2021/part\\_2/10.pdf](https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_2/10.pdf).
20. Кучер В. В. Сюжетно-образні константи романів-антиутопій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Літературознавство*. 2010. Вип. 30. С. 193–200.
21. Лановик М. Б. Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії : дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.06 / Тернопільський нац. пед. ун-т. ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2006. 372-410 с.
22. Лелет І. Лексико-семантичні трансформації в українському перекладі твору Е. А. По "Золотий жук". *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2018. С. 94–97.
23. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : Академія, 2007. 752 с.
24. Любченко Т. Н. Практичні підходи до перекладу. *Теорія і практика перекладу*. 1991. Вип. 17. С. 89–97.
25. Михед О. П. Антиутопія як один з генологічних факторів формування реаліті-роману. *Праці молодих учених*. 2014. Вип. 21. С. 67–71.
26. Моїсеєнко О. Ю. Магістерська робота з перекладознавства: від теорії до практики : навч. посіб. Полтава : ПУЕТ, 2017. 152 с.
27. Науменко Л. П., Гордєєва А. І. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську = Practical Course of Translation from English into Ukrainian : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2011. 136 с.
28. Науменко А. М. Складові індивідуального стилю перекладача як чинник, руйнуючий оригінал. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. 2010. Вип. 89 (1). С. 25–31.

29. Олійник Т. С. Переклад поетичних текстів: прагматичний аспект. *Гуманітарний вісник*. 2007. Вип. 1. С. 227–232.
30. Онуфрієнко Г. С. Художній переклад як чинник міжкультурної комунікації. *Мова і культура*. 2010. Вип. 12. Т. III (128). С. 312–320.
31. Петрушенко О. П. Утопія як феномен європейської культури : філософсько-антропологічний аналіз : дис. ... на зд. наук. ступеня д-ра філос. наук : Львів, 2013. 350 с.
32. Плотницька І. М. Поняття "мовна особистість" публічного управлінця в українських і зарубіжних джерелах : зб. наук. праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2018. Вип. 1. С. 122–136. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu\\_2018\\_1\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2018_1_9)
33. Пушик Н. В. Особливості перекладу художніх творів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2022. № 54. С. 208–211.
34. Ребенко М. Ю. Місце прийому деформації в теорії адаптивного перекладу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. Вип. 13. С. 143-150.
35. Романюк С. Модель формування мовної особистості перекладача як міждисциплінарна категорія. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Філологія (мовознавство)*. 2014. Вип. 19. С. 445–450.
36. Русанівський В. М. Історія української літературної мови : підручник. Київ : АртЕк, 2001. 392 с. URL: <http://litopys.org.ua/rusaniv/ru.htm>
37. Словник Світ Слова. URL: <https://svitslova.com/idioms-dictionary.html> (дата звернення: 12.05. 2023).
38. Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
39. Словник української мови: в 11 тт. : АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

40. Словничок фразеологізмів : Університет імені Григорія Сковороди. 2019. URL: <https://vstup.uhsp.edu.ua/golovna-storinka/prijjalna-komisija/kontakti/>
41. Стежко Ю. Г. Художній переклад у постмодерністському дискурсі. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. 2015. Вип. 54. С. 297–300.
42. Стріха М. В. “Український художній переклад”: між літературою і націєтворенням : підручник. Київ : Факт – Наш час, 2006. 344 с.
43. Українська Літературна Енциклопедія: В 5 т. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана. Київ. 1988. Т. 1: А-Г. 536 с. URL: <http://litopys.org.ua/ulencycl/ule.htm>
44. Федух І. С. Жанр антиутопії у постмодерністичному дискурсі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2015. Вип. 9. С. 180–84.
45. Філоненко Б., Христич Н. Значення художнього перекладу у формуванні світової культури. *II Міжнародна студентська наукова конференція “Результати розвитку наукової думки”*. Суми. 2022. С. 136–138. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/219>.
46. Abdul J. K. The Function of Pragmatics in Translation and the Pragmatic Challenges Translators Face. *Journal of Language and Linguistics in Society*. Vol. 2, No. 05. 2022, P. 48-56. URL: <http://andalusuniv.net/AUSTNEW/paperteachpdf/326520daaffb7802c9a849965f976ae7.pdf>
47. Aissi L. An analytical study of the process of translation: with special reference to English/Arabic. University of Salford. 1987. 197 p. URL: <https://usir.salford.ac.uk/id/eprint/14673/>
48. Babaee R., Jujar S., Hardev K., Zhang Z., Zhang H. Critical Review on the Idea of Dystopia. *Review of European Studies*; Vol. 7, No. 11; 2015: P. 64–76. URL: <http://psasir.upm.edu.my/id/eprint/51982/>

49. Bariki O. On the relationship between translation and pragmatics. *International Journal of Translation*. 2008. Vol. 20, No. 1–2. URL: <https://go.gale.com/ps/i.do?p=LitRC&u=googlescholar&id=GALE%7CA258538452&v=2.1&it=r&sid=googleScholar&asid=4a00682a>
50. Bohovyk O., Bezrukov A. Colliding Utopian and Dystopian Worlds: Revising Ray Bradbury's Fahrenheit 451 and Ahmed K. Towfik's Utopia. *International Journal of Arabic-English Studies*. 2022. Vol. 22. No. 2. P. 83–98. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/handle/123456789/16228>
51. Browning, William Gordon, "Anti-Utopian Fiction: Definition and Standards for Evaluation. LSU Historical Dissertations and Theses. 1966. 145 p. URL: [https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool\\_disstheses/1142](https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_disstheses/1142)
52. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення 23.02. 2023).
53. Claeys G. Dystopia: A Natural History. A Study of Modern Despotism, Its Antecedents and Its Literary Diffractions. Oxford : Oxford University Press, 2017. 556 p.
54. English Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/tough> (дата звернення 15.02. 2023).
55. Fairclough Norman. Analysing discourse: textual analysis for social research. London : Routledge, Taylor & Francis Group, 2003. 22 p. URL: [https://www.researchgate.net/publication/31763834\\_Analysing\\_Discourse\\_Textual\\_Analysis\\_for\\_Social\\_Research\\_N\\_Fairclough](https://www.researchgate.net/publication/31763834_Analysing_Discourse_Textual_Analysis_for_Social_Research_N_Fairclough)
56. Finger A., Guldin R., Bernardo G. Vilém Flusser: an introduction. Minneapolis : University of Minnesota Press. 2011. 155 p. URL: [https://www.academia.edu/14720049/Finger\\_Guldin\\_Bernardo\\_Vilém\\_Flusser\\_An\\_Introduction\\_U\\_of\\_Minnesota\\_Press\\_2011](https://www.academia.edu/14720049/Finger_Guldin_Bernardo_Vilém_Flusser_An_Introduction_U_of_Minnesota_Press_2011)

57. Fitriana I. Pragmatic's role for properly translation of expressive speech acts in Woods' big romance novel. University of pesantren Tinggi Darul 'Ulum P. 478-482. URL: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwitr8KdstX-AhVNHZQIHQg\\_BD8QFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fjurnal.uns.ac.id%2Fprosidingprasasti%2Farticle%2Fdownload%2F224%2F206&usg=AOvVaw1HQYPTf\\_HaO334Y3KOlipo](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwitr8KdstX-AhVNHZQIHQg_BD8QFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fjurnal.uns.ac.id%2Fprosidingprasasti%2Farticle%2Fdownload%2F224%2F206&usg=AOvVaw1HQYPTf_HaO334Y3KOlipo)
58. Fitting P. Utopia, Dystopia and Science Fiction. *The Cambridge Companion to Utopian Literature*. Cambridge : Cambridge University Press. 2010. P. 135-154. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CCOL9780521886659.006>
59. Gao, Jiali, Yan Hua. “On the English Translation Strategy of Science Fiction from Humboldt's Linguistic Worldview —Taking the English Translation of Three-Body Problem as an Example.” *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 11, No. 2, 2021, p. 186. URL: <https://doi.org/10.17507/tpls.1102.11>
60. Gutt, E.A. Translation and Relevance: Cognition and Context. St. Jerome Publishing, Manchester. *Open Journal of Social Sciences*. Vol. 2, No. 9, 2014. 309 p. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1317504/1/241978.pdf>
61. Hanf W. A. Fiktions Des Wissenschaft – Is Science Fiction Translatable? or Is Translation a Science Fiction? *Flusser Studies*. 8 p. URL: <https://www.flusserstudies.net/>
62. Irving Howe The Fiction of Anti-Utopia, New Republic. *The New Internationalist*. Vol. 16, No. 6. 1950, P. 360–368.
63. Jucker, Andreas H. and Locher, Miriam A. Introducing Pragmatics of Fiction: Approaches, trends and developments. *Pragmatics of Fiction*. Berlin. 2017, 22 p.
64. Kwapien M. The Antiutopia as Distinguished from its Cognate Literary Genres in Modern British Fiction. *Utopian Studies*. No 2 (20), 1972. P. 102–115.

65. Locher, M. A. and Jucker, A. H. *The Pragmatics of Fiction. Literature, Stage and Screen Discourse*. Edinburgh : Edinburgh University Press. 2021. Berlin, 21 p.
66. Merriam-Webster's Dictionary of English Usage. URL: <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення 17.02.2023)
67. Munday J. *Evaluation in Translation. Critical Points of Translation Decision-making*. New York : Routledge, 2012. 208 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203117743/evaluation-translation-jeremy-munday>
68. Negley G. *The quest for Utopia: an anthology of imaginary societies*. New York : Henry Schulman Inc. 1952. P. 10.
69. OED Online, Oxford University Press. URL: [www.oed.com/viewdictionaryentry/Entry/11125](http://www.oed.com/viewdictionaryentry/Entry/11125) (дата звернення 17.02.2023)
70. Online English dictionary from Macmillan Education. URL: <https://en.oxforddictionaries.com> (дата звернення 13.02.2023)
71. Scholes, R. E., Rabkin, E. S. *Science Fiction: History, Science*. Oxford University Press, 1977. 258 p.
72. Urban dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com> (дата звернення 13.02.2023)
73. Votnova D. *Lexical and Stylistic Dominants of Dystopia in Ukrainian Translations*. International Scientific-Practical Conference. Zhytomyr, 2018. 4 p.
74. Zhulavska, O. O. *Removal and Omission of Fiction Synesthetic Metaphors in English-Ukrainian Translation. Theory and Practice in Language Studies*. 2022. Vol. 12, No. 5. P. 828–
835. URL: <https://tpls.academypublication.com/index.php/tpls/article/view/328>

**СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ**

1. Ішігуро К. Клара і Сонце / пер. з англ Г. Лелів. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 312 с.
2. Ishiguro K. Klara and the Sun. First Edition. New York : Alfred A. Knopf, 2021. 487 p.

## АНОТАЦІЯ

### магістерської роботи

Тема: “Лексико-семантичні аспекти перекладу роману-антиутопії Кадзуо Ішігуро “Клара і Сонце”

Автор: Петриченко Дарія Віталіївна

Науковий керівник: Моїсеєнко О.Ю., доктор філологічних наук, професор

Захищена «\_\_» червня 2023 р.

Короткий зміст роботи

У магістерській роботі викладено результати дослідження аспектів перекладу за допомогою лексико-семантичних трансформацій з англійської українською мовою відомого, сучасного роману-антиутопії “Клара і Сонце”, лауреата Нобелівської премії Кадзуо Ішігуро у перекладі Ганни Лелів. Порівняно розуміння значень лексичних одиниць в українській та англійській мовах та проаналізовано способи їх перекладу.

У практичній частині зроблено поділ лексем за способами їх перекладу та запропоновано обґрунтування такого вибору. Аналіз слів показав, що найуживанішим способом перекладу є пошук нейтральних еквівалентів, а найменш уживаним – переклад за допомогою конкретизації значення та транскодування. Також виявлено недосконалий переклад лексем, саме тому було запропоновано власний переклад. Отримані результати показали, що мовлення штучного та людського світів є дуже подібним, адже перекладач наділяла нейтральну лексику мови оригіналу емоційністю у перекладі, що має певний вплив на сприйняття змісту, але це можна обумовити тим, що сам автор намагався висвітлити особистісний розвиток та уподібнення штучного інтелекту до людей. Крім того, це є також особливістю перекладача та його власне світосприйняття тексту, яке має свій відбиток на перекладі

**Ключові слова:** переклад, перекладацькі трансформації, лексико-семантичні трансформації, художній переклад, антиутопія, лексична одиниця, мовна особистість перекладача, еквівалентність.